

PODRŠKA PORODICAMA
ZA PODSTICAJNU NEGU
DECE RANOG UZRASTA

MODUL 6

UMETNOST RODITELJSTVA

– ljubav, priča, igra, čitanje

Moduli za obuku patronažne službe | Prilagođeno za Srbiju

MODUL 6

UMETNOST RODITELJSTVA

– ljubav, priča, igra, čitanje

PODRŠKA PORODICAMA ZA PODSTICAJNU NEGU DECE RANOG UZRASTA

MODUL 6

UMETNOST RODITELJSTVA

– ljubav, priča, igra, čitanje

Naslov originala:

Module 6: THE ART OF PARENTING – Love, Talk, Play, Read

Izdavač

UNICEF u Srbiji

Za izdavača

Ređina De Dominićis,
Direktorka UNICEF-a u Srbiji

Elektronsko izdanje, avgust 2019. godine

ISBN 978-86-80902-29-6

Градски завод
за јавно здравље
Београд

NORDEUS

PODRŽAVA

Originalne sadržaje modula obuke razvila je grupa autora, međunarodnih eksperata za relevantne oblasti. Rad na izradi modula koordinisale su Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodna asocijacija „Korak po korak” (International Step by Step Association – ISSA). Prilagođavanje modula za Srbiju obavila je grupa stručnjaka iz Srbije u okviru projekta Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograda i Asocijacije za javno zdravlje Srbije – „Jačanje sistema polivalentne patronažne službe u Srbiji za podršku razvoju dece u ranom detinjstvu”. Projekat je realizovan kroz program saradnje UNICEF-a i Ministarstva zdravlja Republike Srbije, uz finansijsku podršku kompanije Nordeus.

Sadržaj i stavovi izneti u publikaciji su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove UNICEF-a. Publikacija može slobodno da se citira. Zahteve za korišćenjem većih delova teksta treba uputiti UNICEF-u u Srbiji.

SADRŽAJ

Predgovor	4
Ključne poruke / zašto je ova tema važna za vas?	9
Znanja koja ćete steći na kraju ovog modula	10
1 UVOD	11
2 ZNAČAJ RANIH STIMULACIJA DECE OD STRANE RODITELJA/STARATELJA	12
Smernice za rane stimulativne interakcije između roditelja i male dece	13
3 NAČIN KOMUNIKACIJE SA DECOM	19
„Pričanje” sa bebama	20
Pričanje sa malom decom	21
4 MOĆ IGRE	23
Igranje sa bebama	25
Igranje sa malom decom	27
Igračke	29
5 ČITANJE DECI	30
6 DODATNA LITERATURA I MATERIJALI	33
7 REZIME KLJUČNIH INFORMACIJA	34
8 DODATAK	35
Informativni list 1: pravila, ograničenja i vrednosti	35
Informativni list 2: kako naučiti bebu da govori	36
Informativni list 3: kako razgovarati sa decom uzrasta od 1 do 3 godine	37
Informativni list 4: informacije o bezbednosti igračaka i igre	39
Informativni list 5: igračke i igre za različite uzraste i faze razvoja	40
Informativni list 6: igranje predmetima iz domaćinstva	43
Informativni list 7: saveti za čitanje	45
Saradnici	46
Reference	47

PREDGOVOR

Globalna posvećenost pružanju podrške sveobuhvatnom zdravlju i razvoju dece ranog uzrasta značajno se povećava poslednjih godina. U susret ostvarenju globalnih Ciljeva održivog razvoja (2018. godine), Svetska zdravstvena organizacija, UNICEF i drugi globalni partneri aktivni na polju ranog razvoja dece usvojili su *Okvir podsticajne nege za razvoj dece ranog uzrasta (Nurturing Care Framework for Early Childhood Development)*, što je sveobuhvatni okvir koji podržava decu u njihovom opstanku i napredovanju radi transformacije njihovog zdravlja i ljudskog potencijala. *Podsticajna nega* karakteriše stabilno okruženje koje doprinosi unapređenju zdravlja i ishrane deteta, štiti dete od pretnji i pruža mu prilike za učenje u ranom detinjstvu kroz afektivne interakcije i odnose. Koristi od takve brige traju čitavog života, a obuhvataju bolje zdravlje, dobrobit i sposobnost za učenje i ekonomsku samostalnost. Porodicama je potrebna podrška kako bi deci mogle da pruže podsticajnu negu; ta podrška obuhvata materijalna i finansijska sredstva, mere državne politike, poput plaćenog roditeljskog odsustva, kao i usluge namenjene određenim grupama stanovništva kroz više resora, uključujući zdravstvenu zaštitu, ishranu, vaspitanje i obrazovanje, socijalnu i dečiju zaštitu.

Rezultati istraživanja u oblasti neuronauke, razvojne psihologije, a posebno o roditeljstvu i posledicama negativnih iskustava u odrastanju dece, pružaju dokaze o tome da ulaganja u podršku razvoju dece od najranijeg uzrasta, kroz usluge kućnih poseta, imaju dugogodišnje pozitivne efekte i mogu značajno da poboljšaju kvalitet roditeljstva, dobrobit, razvoj i opšti napredak dece te da smanje pojavu i posledice zlostavljanja i zanemarivanja dece. Zahvaljujući ovim saznanjima, veliki broj zemalja u Evropi i Centralnoj Aziji uspostavlja i/ili osnažuje uslugu kućnih poseta kao podršku razvoju dece ranog uzrasta i njihovim porodicama.

Kod nas sistem zdravstvene zaštite dopire do većine trudnica i porodica sa malom decom zahvaljujući razvijenim uslugama kućnih poseta u okviru polivalentne patronažne službe, kao i posvećenom radu ginekoloških i pedijatrijskih službi u domovima zdravlja, koje brinu o zdravlju i napredovanju dece od začeća, preko rođenja, sve do punoletstva, sa posebnim fokusom na period do polaska u osnovnu školu, odnosno do uzrasta od šest i po godina (uključujući i pravovremenu imunizaciju dece). Ipak, uz uvažavanje visokog obuhvata i efikasnosti polivalentne patronažne službe, može se reći da u sadržaj ovih usluga još uvek nisu u potpunosti integrisani globalni dokazi o tome šta je važno za razvoj dece ranog uzrasta, posebno u prvim hiljadu dana, što se smatra kritičnim periodom za razvoj moždanih funkcija. Usluge patronažne službe, u okviru kućnih poseta porodici, za sada su više usmerene na opšte zdravlje, rast, negu i imunizaciju, dok su odnosi u porodici, uključujući brigu za dobrobit dece, stimulativno i bezbedno okruženje, prevencija zanemarivanja i zlostavljanja te rano otkrivanje razvojnih kašnjenja i smetnji manje u fokusu.

Uzimajući u obzir, s jedne strane, visok obuhvat uslugama patronažne službe i, s druge strane, nalaze istraživanja koji ukazuju da se razvoj dece može veoma efikasno podržati u kontekstu kućnog okruženja, kao i saznanja da obučeni, osetljivi i na porodicu usmereni profesionalci mogu kroz kućne posete da doprinesu jačanju roditeljskih kompetencija i otpornosti porodice na izazove sa kojima se suočava, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA) inicirale su partnerski, tokom 2015. godine, razvoj više modula obuke za profesionalce koji pružaju podršku porodici kroz kućne posete. Cilj ove inicijative je da se profesionalci, koji podršku porodici pružaju kroz usluge kućnih poseta, pre svega u okviru patronažnih službi, osnaže da u skladu sa naučno dokazanim iskustvima unaprede svoje stavove, znanja i praksu u domenima od ključne važnosti za razvoj u najranijem detinjstvu i za pružanje podrške roditeljstvu.

Rad na razvoju originalnih sadržaja svih modula obuke koordinisale su Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju u Ženevi, koju je predstavljala Bettina Schwethelm, specijalistkinja za razvoj i zdravlje male dece, i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA) iz Holandije, koju predstavlja Zorica Trikić, viša programska rukovoditeljka.

Za razvijanje originalnih modula obuke bila je angažovana grupa internacionalnih eksperata:

- Cecilia Breinbauer, RISE Institute, Sjedinjene Američke Države (Modul 4);
- Adrienne Burgess, Fatherhood Institute, Ujedinjeno Kraljevstvo (Modul 5);
- Priti Desai, East Carolina University, Sjedinjene Američke Države (Modul 10);
- Andrea Goddard, Department of Medicine, Imperial College, Ujedinjeno Kraljevstvo (Modul 14);
- Svetlana Mladenović Janković, Gradski zavod za javno zdravlje Beograd, Srbija (Modul 15);
- Marta Ljubešić, Odsek za patologiju govora i jezika, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska (Moduli 12 i 13);
- Alessandra Schneider, CONASS – Conselho Nacional de Secretários de Saúde, Brazil (Modul 1);
- Bettina Schwethelm, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju (Moduli 6, 12 i 13);
- Dawn Tankersley, ISSA (Moduli 6, 8 i 11);
- Zorica Trikić, ISSA (Moduli 6, 9 i 11);
- Emily Vargas Baron, RISE Institute, Sjedinjene Američke Države (Modul 15);
- Joanne Vincenten, European Child Safety Alliance (Modul 9);
- Karen Whittaker, University of Central Lancashire, Fellow of the Institute of Health Visiting (Moduli 2 i 17);
- Dr Genevieve Becker, PhD, IBCLC, MINDI, Registered Dietitian and International Board Certified Lactation Consultant (Modul 16);
- Elizabeth Doggett, M.A., stručnjakinja za javno zdravlje (Modul 18)

Svoj doprinos u razvijanju originalnih modula obuke dali su i: Obi Amadi, UNITE/CPHVA Health Sector, Ujedinjeno Kraljevstvo; Kevin Browne, Centre for Forensic and Family Psychology, University of Nottingham Medical School, Ujedinjeno Kraljevstvo; Ilgi Ertem, Developmental Pediatrics Unit, Ankara Medical School, Turska; Jane Fisher, Monash School of Public Health and Preventive Medicine, Melburn, Australija; Deepa Grover i Maha Muna, Regionalna kancelarija UNICEF-a za Evropu i Centralnu Aziju; Maia Kherkheulidze, Department of Pediatrics, Tblisi State Medical University, and Child Development Center, Gruzija; Morag MacKay, European Child Safety Alliance; Aleksei Sergeevic Pockailo, Department of Ambulatory Pediatrics, Belarusian Medical Academy of Post Diploma Education; Roopa Srinivasan, Developmental Pediatrician UNMEED Child Development Center, Mumbai, Indija; Pauline Watts, Public Health England, Ujedinjeno Kraljevstvo; Olivera Aleksić Hill, Institut za mentalno zdravlje, Srbija. Značajan doprinos izradi modula dati su kroz seriju konsultativnih procesa u koji su bili uključeni međunarodni, regionalni i nacionalni stručnjaci, treneri i praktičari iz zemalja Evrope i Centralne Azije.

UNICEF i ISSA žele da izraze veliku zahvalnost autorima i saradnicima koji su bili angažovani na razvijanju modula obuke, jer bez njihove velike posvećenosti razvoju usluga kućnih poseta za podršku deci ranog uzrasta i porodicama, posebno porodicama u kojima su uočeni razvojni rizici i/ili kašnjenja u razvoju deteta, serija od 18 modula obuke ne bi sada bila u rukama profesionalaca u zemljama regiona Evrope i Centralne Azije.

Više o modulima obuke

Svi moduli obuke namenjeni su profesionalcima uključenim u usluge kućnih poseta porodicama sa decom ranog uzrasta (patronažne sestre, pedijatri i drugi profesionalci), oslanjaju se na najnovije naučne dokaze i dobru praksu u ovoj oblasti i bave se ključnim aspektima razvoja i dobrobiti dece. Pošto mnogi od aspekata razvoja dece ranog uzrasta ni kod nas ni u zemljama regiona nisu dovoljno obuhvaćeni inicijalnim obrazovanjem profesionalaca niti programima njihovog stručnog usavršavanja, ovi moduli obuke mogu predstavljati značajan doprinos stručnom usavršavanju praktičara, a ako se integrišu i u obrazovne kurikulume, mogu znatno doprineti njihovom inicijalnom obrazovanju. Moduli se mogu prilagoditi i za obuku drugih profesionalaca, npr. zdravstvenih medijatora, porodičnih saradnika i voditelja slučaja u socijalnoj zaštiti te svih drugih praktičara koji podršku porodici i deci pružaju u neposrednom kontaktu i u kućnim uslovima. Određen broj modula se može prilagoditi za pedijatre ili lekare opšte medicine, koji pružaju podršku porodicama i u okviru zdravstvenih institucija (najpre u domovima zdravlja) i u kućnim uslovima.

Moduli obuke pružaju profesionalcima uključenim u neposredan rad sa decom i porodicama neophodna znanja i alate kojima mogu da povećaju angažovanje roditelja/staratelja u pružanje podrške razvoju dece od najranijeg uzrasta. Njihov sadržaj počiva na pretpostavci da roditelji žele da daju sve od sebe kako bi na najbolji mogući način podržali razvoj svog deteta i ohrabruje profesionalce da primenjuju pristup zasnovan na snagama porodice, da promovišu podržavajuće i podsticajne porodične odnose, da doprinose smanjenju razvojnih rizika i da upućuju porodice ka drugim uslugama i profesionalcima, kada je potrebno. Kako je roditeljstvo posredovano kulturnim vrednostima i uverenjima, moduli obuke za Srbiju prilagođeni su lokalnom kontekstu i obogaćeni lokalnim znanjima i alatima.

Verujemo da će obuka zasnovana na ovim modulima omogućiti svima koji su uključeni u usluge kućnih poseta, a najpre patronažnim sestrama, da razviju osetljivost i uvažavanje za porodične specifičnosti i da će im pomoći da, uz redovnu procenu snaga i potreba deteta, osnaže porodice da informisano preduzimaju akcije i donose odluke u vezi sa zdravljem, dobrobiti i razvojem njihove male dece. Takođe, verujemo da će, zahvaljujući unapređenoj praksi dobro edukovanih profesionalaca, kroz uslugu kućnih poseta deci i porodicama najugroženijih populacija biti značajno olakšan pristup uslugama, pre svega u sistemu zdravstvene zaštite, ali i u sistemima socijalne zaštite i obrazovanja, te da će se na taj način smanjiti rizici koji nastaju usled nepovoljnih uslova za odrastanje i posledice u domenu ranog razvoja.

Kako koristiti module obuke

U kreiranju modula obuke primenjeni su principi učenja odraslih, tako da omogućavaju aktivno učešće u razmatranju i prihvatanju ponuđenih znanja, veština, stavova i praksi koje mogu da se integrišu u rad sa porodicama i njihovo osnaživanje da obezbede najbolje moguće okruženje za dete. Format u kome su moduli obuke prikazani omogućava korišćenje kroz tradicionalne oblike učenja (treninzi), kroz individualno učenje u formi onlajn kurseva, kroz integrisanje sadržaja u obrazovne kurikulume i programe stručnog usavršavanja, kao i kroz različite kombinovane forme. U prilagođavanju modula uzeti su u obzir nivo obrazovanja polaznika obuke, njihova profesionalna iskustva, nacionalni standardi kvaliteta, karakter, kredibilnost modula obuke na lokalnom nivou (da li su deo obrazovnog kurikuluma, stručnog usavršavanja, ličnog usavršavanja i sl.), trajanje obuke (s obzirom na to da jedan kurs obuhvata nekoliko modula, razlikuje se ukupno trajanje jedne obuke).

Prilagođavanje modula obuke za Srbiju

Originalni moduli obuke prevedeni su udruženim učešćem Regionalne kancelarije UNICEF-a, ISSA i pojedinačnih kancelarija u zemljama srodnog govornog područja (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija). Prilagođavanje 14 modula obuke za Srbiju obavila je grupa istaknutih domaćih stručnjaka u oblasti ranog razvoja, ishrane, nege i brige o deci ranog uzrasta i ranih intervencija. Proces prilagođavanja je bio veoma sistematičan, a pratio je situacionu procenu kvaliteta postojećih usluga, kapaciteta angažovane radne snage i potreba lokalnih porodica. Procesom prilagođavanja 14 modula rukovodio je Gradski zavod za javno zdravlje iz Beograda kroz projekat koji je realizovan u okviru programa saradnje UNICEF-a i Ministarstva zdravlja Srbije. Stručni tim za prilagođavanje modula obuke za Srbiju činili su:

- Ivana Mihić, dr sc. psih., Odeljenje razvojne psihologije, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu (Moduli 1 i 4);
- Dr Olga Stanojlović, pedijatar, KBC Zvezdara (Modul 5);
- Dr Danijela Vukićević, fizijatar, Klinika za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“, Beograd (Moduli 6 i 13);
- Dr Olivera Aleksić Hill, dečji psihijatar, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Modul 7);
- Dr Nenad Rudić, dečji psihijatar, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Moduli 8 i 12);
- Mr sc. med. dr Gordana Tamburkovski, Gradski zavod za javno zdravlje, Beograd (Moduli 9 i 15);
- Prim. mr sc. med. dr Svetlana Mladenović Janković, Gradski zavod za javno zdravlje, Beograd (Moduli 9 i 15);
- Jelena Branković, psiholog, NVO Harmonija (Modul 10);
- Prof. dr Milica Pejović Milovančević, Institut za mentalno zdravlje, Beograd (Modul 14).

Originalni moduli 3, 16, 17 i 18 biće priređeni i prilagođeni za Srbiju u narednom periodu. Svi originalni moduli dostupni su na adresi https://www.issa.nl/knowledge-hub?tid%5B%5D=146&tid_3=All.

Naziv modula	Glavni sadržaj
Modul 1. Rano detinjstvo – period neograničenih mogućnosti	Objašnjava kritični značaj ranih godina za razvoj, blagostanje, zdravlje i postignuća deteta tokom celog života.
Modul 2. Uloga patronažne sestre u podršci razvoju dece tokom ranog detinjstva	Nudi viziju nove i sveobuhvatnije uloge patronažnih sestara. Objasnjavaju veštine i podršku potrebne za tu novu ulogu.
Modul 3. Ishrana i zdravlje odojčadi i male dece	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku kroz postojeće trening materijale UNICEF-a i SZO (Integrated management of Childhood Illnesses – IMCI, Infant and Young Child Feeding – IYCF, Care for Child Development), na adresi https://www.issa.nl/node/343
Modul 4. Zaljubljanje – podsticanje afektivne vezanosti roditelja i deteta	Naglašava važnost afektivne vezanosti za razvoj deteta. Pruža informacije o tome kako se kroz kućne posete može podržati razvoj sigurne privrženosti.
Modul 5. Partnerstvo u podsticajnom roditeljstvu – angažovanje očeva	Pružaju dokaze o pozitivnom uticaju učešća oca u razvoju deteta. Deli proverene pristupe koje se mogu koristiti tokom kućnih poseta za efikasnije uključivanje očeva.
Modul 6. Umetnost roditeljstva – ljubav, priča, igra, čitanje	Objašnjava kako ljubav, pričanje, igranje i čitanje utiču na razvoj beba i male dece. Pruža osnovne informacije i savete o tome kako pomoći roditeljima da koriste ove pozitivne roditeljske veštine.
Modul 7. Dobrobit roditelja	Objašnjava uticaj perinatalnih mentalnih bolesti na razvoj deteta. Pruža patronažnim sestrama informacije i alate za identifikaciju roditelja sa problemima mentalnog zdravlja u perinatalnom periodu, za pružanje podrške tim roditeljima i za njihovo dalje upućivanje.
Modul 8. Uobičajene brige roditelja	Objašnjava uobičajene brige roditelja koje se odnose na spavanje, plakanje, skidanje pelena i pozitivno disciplinovanje dece, a sa kojima se patronažne sestre svakodnevno sreću tokom kućnih poseta. Pruža praktične savete koji se mogu preneti tokom kućne posete.
Modul 9. Okruženje i bezbednost u domu	Pružaju informacije o najčešćim nenamernim povredama u ranom detinjstvu. Nudi praktične savete za edukaciju porodica kako da smanje broj nenamernih povreda.
Modul 10. Briga i osnaživanje – jačanje veština komunikacije patronažnih sestara	Pružaju uvod u dobru praksu komunikacije. Daje konkretne primere kako se mogu poboljšati veštine komunikacije za uključivanje porodica kroz kućne posete.
Modul 11. Rad na eliminisanju stigme i diskriminacije – promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti	Pokazuje kako stereotipi, stigma i diskriminacija umanjuju delotvornost pružalaca usluga u radu sa starateljima i porodicama, posebno onim koje društvo često marginalizuje. Pomaže pružaocima usluga da razmisle o sopstvenim predrasudama i stereotipima u kontekstu celoživotnog učenja i samousavršavanja.
Modul 12. Deca koja se razvijaju drugačije – deca sa invaliditetom ili smetnjama u razvoju	Objašnjava zašto se neka deca različito razvijaju. Naglašava važnost porodice i porodičnih odnosa u podršci deci sa teškoćama u razvoju. Objasnjavaju nove pristupe, tj. „tim oko deteta“ i „pristup zasnovan na rutinama“, koji bi trebalo da delotvornije podrže ovu grupu dece i porodica.

Modul 13. Praćenje i skrining razvoja	Objašnjava koncepte praćenja razvoja, skrininga i procene. Pruža informacije o osnovnim alatima za praćenje razvoja koji se mogu koristiti u kućnim uslovima.
Modul 14. Zaštita male dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja	Pružuje dokaze o uticaju zlostavljanja, zanemarivanja i napuštanje deteta. Objašnjava ulogu kućnih/patronažnih poseta u pogledu prevencije, identifikacije rizika, upućivanja i saradnje sa drugim sektorima u podršci ugroženim porodicama.
Modul 15. Rad sa drugim sektorima	Pružuje obrazloženje za saradnju sa drugim sektorima, čiji je cilj dobrobit osetljive male dece i njihovih porodica. Podržava razvoj interdisciplinarnе saradnje.
Modul 16. Hranjenje na zahtev (odgovorno hranjenje)	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/369
Modul 17. Supervizija – pružanje podrške profesionalcima i unapređenje kvaliteta usluga	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/370
Modul 18. Rodna socijalizacija i rodna dinamika u porodicama – uloga patronažne sestre	Dostupan samo u originalnoj formi na engleskom jeziku na adresi https://www.issa.nl/node/371

KLJUČNE PORUKE / ZAŠTO JE OVA TEMA VAŽNA ZA VAS?

- Deci je, za optimalan rast i razvoj, potrebno sigurno i stimulativno okruženje puno ljubavi. Da bi se to ostvarilo, moraju se zadovoljiti potrebe deteta iz svih oblasti razvoja: fizički, kognitivni, govorno-jezički i socio-emocionalni razvoj. Kao patronažna sestra, vi imate priliku da, ulazeći u porodicu, roditeljima skrenete pažnju na sve pomenute oblasti razvoja deteta i pomognete im da povećaju svoje kompetencije u radu sa detetom.
- Razvoj kvalitetnog odnosa roditelja, staratelja i drugih članova porodice sa detetom, kao i stimulativno kućno okruženje, imaju uticaja na oblikovanje arhitekture mozga deteta i utiču na njegov razvoj u svim domenima (fizički, socio-emocionalni, govorno-jezički i kognitivni razvoj). Vi tokom poseta možete osnažiti stvaranje čvrstih veza između roditelja/staratelja i malog deteta, kao i pomoći u organizovanju podsticajnog i sigurnog okruženja koje je neophodno maloj deci da bi učila i istraživala.
- Način na koji porodica podstiče razvoj deteta može imati veći uticaj na razvojni ishod nego socio-ekonomski status porodice. To znači da vi imate priliku da tokom patronažnih poseta porodicama, a naročito onim najugroženijim, obezbedite potrebnu podršku i informacije kako bi detetu omogućili kvalitetan početak života, čak i onda kada postoji socijalna deprivacija porodice (niži socio-ekonomski status porodice, izbeglištvo i sl.).
- Vi porodicama možete preneti da postoje četiri stvari koje se mogu dati maloj deci kako bi se podstakao njihov razvoj: **ljubav, priča, čitanje i igra**. Za razvoj deteta ljubav je važna koliko i zdrava ishrana. Tokom patronažnih poseta možete porodicama omogućiti da usvoje znanja i veštine o tome kako da pričaju i igraju se sa decom i kako da čitaju deci. Možete im dati objašnjenje i preneti veštine o važnosti ljubavi, nežnog dodira, pažnje i razumevanja u stvaranju čvrstih veza između roditelja i dece, jer se na taj način podstiče učenje u ranom detinjstvu i dete priprema za polazak u školu. Možete im objasniti kako deca uče kroz igru, zašto je čitanje važno i kako razgovor sa decom jača njihove komunikacione sposobnosti.
- Tokom patronažnih poseta treba da osnažujete i očeve, a ne samo majke, da jačate njihovo samopouzdanje u učenju roditeljskih veština kako bi oni izgradili odnos sa svojom decom i postali dobri očevi.

Sledeće klipove patronažna sestra može pokazati roditeljima tokom posete porodici:

<https://www.youtube.com/watch?v=OxMIEfsIWhc>

<https://www.youtube.com/watch?v=2M7NWdOPail>

<https://www.youtube.com/watch?v=DTm3-CeQc40>

<https://www.youtube.com/watch?v=cszSz0TWUIQ>

Halo beba je savetovalište Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograd koje pruža podršku porodicama u oblasti razvoja dece tokom ranog detinjstva, a više informacija možete naći na adresi: www.halobeba.rs

ZNANJA KOJA ĆETE STEĆI NA KRAJU OVOG MODULA

Kad obradite ovaj modul, moći ćete da:

- opišete osnovne aspekte pozitivnog roditeljstva,
- date porodicama objašnjenja o značaju **ljubavi, priče, čitanja i igre** za razvoj deteta,
- date roditeljima konkretne predloge o tome kako mogu da stimulišu dete u različitim fazama njegovog razvoja.

© UNICEF SRB/JA/Szabo

1

UVOD

Podaci na globalnom nivou pokazuju da ljubav, pričanje, čitanje i igranje sa decom imaju veliki uticaj na razvoj njihovih sposobnosti za uspostavljanje odnosa sa drugima, da podstiču govorno-jezički razvoj i razvoj kognitivnih sposobnosti, socijalnih interakcija (kako da se odnose prema drugima u široj socijalnoj sredini) i izvršnih funkcija (sposobnost samokontrole, mogućnost da usmere i održe pažnju itd.), a sve to im pomaže u pripremi za školu i napredovanju u akademskim veštinama. Na primer,

- kada se uspostavi odnos ljubavi i poverenja između roditelja ili staratelja i malog deteta, mala deca stiču samopouzdanje da istražuju okruženje u kome se nalaze i na taj način uče (videti Modul 4 o razvijanju odnosa ljubavi – podsticanju afektivne vezanosti roditelja i deteta);
- kada se roditelji i staratelji potrudu da dete boravi u okruženju u kojem u toku dana sluša osobe koje razgovaraju, odn. kada sa decom razgovaraju s puno ljubavi, opisuju im ono što se dešava u njihovom okruženju i čitaju im, njihova deca će u drugoj godini imati bogat receptivni i ekspresivni govor; razvoj ekspresivnog i receptivnog govora u drugoj godini korelira u velikoj meri sa čitačkim sposobnostima koje dete ima u školskom uzrastu;
- kada se majke i očevi trude da uspostavljaju kontakt očima sa decom i razgovaraju s njima tokom svakodnevnih aktivnosti, ove aktivnosti imaju velikog uticaja na sposobnost razvoja socijalnih interakcija i smanjenje agresije kod dece predškolskog uzrasta;
- kada se očevi aktivno uključuju u sve aktivnosti vezane za dete od najranijeg uzrasta, što podrazumeva igru, čitanje, crtanje i pisanje, one imaju uticaja na dobru emocionalnu stabilnost i bolji uspeh u školi (rane čitalačke sposobnosti, matematika, bolje ocene), bolje izvršne funkcije i sposobnost da se razvijaju socijalne interakcije (videti i Modul 5 o angažovanju očeva).

Siromaštvo često ima negativan uticaj na razvoj male dece i umanjuje njihove mogućnosti napredovanja u životu, a istraživanja pokazuju da pozitivno roditeljstvo može zaštititi decu od uticaja siromaštva. To se posebno vidi kod porodica koje su koristile podršku i usluge iz sistema, između ostalog i usluge patronažne službe.

Prema Konvenciji o pravima deteta, roditelji imaju pravo i obavezu da detetu obezbede najbolju moguću osnovu za život tako što će ga voleti, razgovarati i igrati se s njim, čitati mu. Konvencija o pravima deteta traži od vlada potpisnica da „omoguće adekvatnu podršku i pomoć porodicama u procesu odgajanja deteta“ i da „preduzmu sve potrebne mere i aktivnosti da osnaže roditelje u razumevanju njihove uloge u ranom razvoju i učenju, koje će biti okrenute ka detetu uz uvažavanje njegovog dostojanstva i omogućavanje uslova za puno razumevanje, poštovanje i razvoj detetovog samopouzdanja“.

U Konvenciji se dalje zahteva da službe koje daju podršku razvoju u ranom detinjstvu dopune ulogu roditelja, kao i da u saradnji s njima razvijaju svoje usluge „koje podrazumevaju aktivnu saradnju između roditelja, stručnjaka i drugih lica koja imaju za cilj razvijanje detetove ličnosti, talenata i psihofizičkih sposobnosti kako bi ostvarilo svoj pun potencijal“ (čl. 29.1 (a), Vodič za Opšti komentar 7, 2006: 47).

Ovaj modul će se fokusirati na to kako vi, tokom patronažnih poseta, možete pružiti podršku majci i ocu ili drugom staratelju konkretnim predlozima koji će im pomoći da ostvare prava i obaveze pomenute u prethodnom delu teksta. Možete pomoći porodicama da stvore stimulatívno okruženje za učenje tako što će ostvariti aktivnu interakciju sa detetom kroz pričanje, igru i čitanje.

Sve ove aktivnosti grade i jačaju vezu između deteta i roditelja/staratelja (vidi Modul 4 o razvijanju odnosa ljubavi – podsticanju afektivne vezanosti roditelja i deteta). Tokom patronažnih poseta možete majci, ocu ili drugom staratelju reći da, ukoliko razvijaju interakciju sa detetom koja odgovara njegovim potrebama i inicijativi za komunikaciju, time postavljaju temelj za njegovo učenje i razvoj.

Tokom kućnih poseta možete se raspitati da li postoji još neko u porodici, npr. bake i deke, starija braća ili sestre, članovi šire porodice ili čak osobe u široj socijalnoj sredini, ko se može uključiti u brigu o detetu tokom dana. Sve ove osobe mogu podsticati razvoj deteta kroz priču, igru i čitanje.

Roditelje treba upoznati sa pozitivnim uticajem koji pomenute osobe mogu imati na detetov razvoj te da mogu i sa njima podeliti neke informacije koje su dobili od vas.

2

ZNAČAJ RANIH STIMULACIJA DECE OD STRANE RODITELJA/STARATELJA

Samoprocena

Svaku rečenicu obeležite sa *tačno* (T) ili *netačno* (N).

- A. Razvoj mozga odojčeta i malog deteta zavisi od odnosa s drugim ljudima. T / N
- B. Angažovanje majke tokom prvih godina života deteta važnije je za kasniji uspeh deteta u školi, jer očevi imaju manje vremena za bavljenje malom decom. T / N
- C. Interakcija s decom je kada pričamo s njima. T / N
- D. Bebe se emocionalno povezuju s roditeljima ili starateljima samo u uzrastu oko šest meseci. T / N

Predloženi odgovori

A – Tačno. Istraživanja pokazuju da interakcije i iskustva u ranom detinjstvu utiču na stvaranje veza u mozgu deteta. Broj i stabilnost neuronskih veza u mozgu deteta zavisi od interakcija sa okruženjem, tj. od razvijanja odnosa sa osobama i iskustava (kao što su ljubav, priča, igra i čitanje). Stvaranje kvalitetnih odnosa između dece i roditelja/staratelja podrazumeva odgovornost u zadovoljavanju detetovih potreba na vreme, kroz svakodnevne interakcije i uz puno poštovanje detetove ličnosti. To, naravno, važi za sve osobe koje se nalaze u okruženju deteta (i za decu i za odrasle): kada dete u odnosu sa njima ima pozitivna iskustva, kada su sve njegove potrebe zadovoljene na vreme i tako da dete uvek doživljava prijetnost, to će mu pomoći da tokom odrastanja razvija odnose pune poverenja i sa drugima, da uči i da raste. Ako dete u interakciji sa okolinom ima negativna i neprijatna iskustva, ono može da se povlači u sebe, što ometa proces učenja. Ako se deca povlače, zatvaraju u sebe, postoji rizik da njihov razvoj neće ići u dobrom smeru.

B – Netačno. Istraživanja pokazuju da su za pravilan razvoj deteta veoma bitne obe uloge, i uloga majke i uloga oca. Utvrđeno je takođe da, kada su očevi angažovani u svakodnevnom interakcijama sa odojčadi i malom decom, deca pokazuju veći napredak u veštinama čitanja, pisanja, računanja te u ostvarivanju socijalnih interakcija i izvršnih funkcija. Ako otac nije prisutan, drugi muškarci iz porodice mogu da preuzmu ovu važnu ulogu u razvoju deteta.

C – Tačno. Međutim, interakcija podrazumeva mnogo više od priče. Čak i kad malo dete još nije progovorilo, ono je sposobno da ostvari interakciju i da prenese informacije o svojim potrebama, sklonostima, interesovanjima i želji za druženjem. Za razvoj deteta je presudno da interakcije koje ostvaruje sa odraslima budu recipročne, da odrasli „oslušuju“ dete i da pravovremeno odgovaraju na sve njegove potrebe i inicijativu za komunikacijom sa puno osećajnosti i takta.

D – Netačno. Bebe se emocionalno povezuju s nama od rođenja. One se rađaju sa sposobnošću da brzo percipiraju dešavanja u okolini i razvijaju osećaj da razmenjuju iskustva. Odmah po rođenju, kada uspostave kontakt oči u oči, bebe mogu imitirati izraze lica koje vide od mama, tata ili osoba koje se bave njima. Ta komunikacija vrlo brzo postaje sofisticiranija, u smislu da bebe iniciraju kontakt, proširuju i produbljuju interakciju sa okolinom.

Ova tema je važna za rad s porodicama jer tokom patronažnih poseta možete posmatrati da li roditelji i staratelji imaju kvalitetan i odgovoran odnos sa bebama, da li osluškiju potrebe svoje dece ili im možda treba neka pomoć. Posebno kad je u pitanju veoma malo odojče, tokom prvih poseta možete pokazati očevima, majkama i/ili starateljima kako bebe imaju neverovatnu sposobnost za ostvarivanje socijalnih interakcija. Majkama, očevima i drugim starateljima možete pomoći tako što ćete im dati savete o tome kako da komuniciraju i igraju se sa bebama, kao i na koji način mogu podsticati njihov razvoj od samog početka. Kao što smo opisali u Modulu 4 o razvijanju odnosa ljubavi – podsticanju afektivne vezanosti roditelja i deteta, stvaranje stimulativnog okruženja za dete predstavlja osnovu za stabilan emotivni odnos, kao i za dobar kognitivni i socio-emocionalni razvoj.

Kao patronažna sestra, vi treba da unapredite veštine roditelja i staratelja, poštujući njihove različitosti u skladu sa kulturološkim vrednostima svakog od njih. Kada osnažujete potencijale za komunikaciju i igru roditelja i/ili staratelja, oni će imati više samopouzdanja u svoje sposobnosti i brinuće se o bebama i maloj deci tako da pravilno podstiču njihov razvoj i učenje.

SMERNICE ZA RANE STIMULATIVNE INTERAKCIJE IZMEĐU RODITELJA I MALE DECE

U sledećem odeljku se objašnjava šta su rane stimulativne interakcije između roditelja i male dece. Prvih pet smernica se odnosi i na interakcije s odojčetom: značaj pokazivanja pozitivnih emocija i ljubavi, uspostavljanje interakcije sa njim, prilagođavanje ponašanja odraslih potrebama odojčeta, ostvarivanje kontakta i pomoć odojčetu da razume svet koji ga okružuje.

1. Pokažite detetu pozitivne emocije i ljubav

Da bi se deca osećala sigurno, ona moraju odrastati u atmosferi punoj ljubavi, drugim rečima, morate ih grliti, maziti i paziti s radošću i puno entuzijazma. Čak i bebe u najranijem uzrastu, dok još ne razumeju govor kojim im se obraćamo, mogu razumeti ljubav i odbojnost u glasu ili radost i tugu u govoru tela roditelja ili staratelja.

Postoji mnogo načina da se iskaže ljubav, a koji ćete način izabrati da se obratite detetu zavisi od njegovog uzrasta:

- osmehujte se dok mu govorite ili se glasno smejte,
- detetu treba fizički kontakt i zato se mazite njim, grlite ga, golicajte, masirajte ili radite nešto drugo što mu prija,
- smišljajte zajedničke šale i zanimljive igre,
- obraćajte mu se toplim glasom punim ljubavi,
- kažite detetu da ga volite uvek kada osetite potrebu za tim.

Vrlo brzo po rođenju moguće je uspostaviti „dijalog“ s novorođenčetom (kontakt očima i osmeh, različiti izrazi lica u zavisnosti od situacije, obraćanje toplim glasom). Kada majka, otac ili staratelj smirenim, toplim glasom komentarišu ono što odojče radi, ono će „odgovarati“ na takvu stimulaciju gugutanjem. Obično odrasla osoba započinje takav dijalog imitirajući glas odojčeta ili izraz lica koji je odojče napravilo. Posle neko vremena i uz podsticanje, odojče odgovara približno istim glasom ili izrazom i tako počinje prvi „dijalog“. Ovakav rani emocionalni „razgovor“ veoma je značajan za buduće odnose deteta s roditeljima, kao i za razvoj govora.

Pogledajte sledeće video klipove o ranim interakcijama:

1. U ovom video klipu se pojavljuju i očevi i majke
http://raisingchildren.net.au/baby_cues/baby_cues.html.
2. U sledećem video klipu je prikazan „razgovor“ između majke i bebe, u kojem beba odgovara majci tako što guče, otvara usta i pomera celo telo. Majkama i očevima treba naglasiti da bebi daju dovoljno vremena da odgovori i da joj pokažu da je „ravnopravni partner“ u razgovoru:
<http://www.bestbeginnings.org.uk/bc-baby-conversations>

Nažalost, video klipovi na Internetu najčešće prikazuju interakciju između majke i odojčeta pa roditelji ili staratelji, kada im pokazujete takve klipove, mogu steći utisak da su „samo majke važne ili sposobne da komuniciraju s bebama“. Možete snimiti, telefonom ili nekim drugim uređajem, kako otac komunicira s odojčecom da biste pokazali da i očevi imaju dobre veštine komunikacije ili možete naručiti jeftin i divan DVD „Zdravo, tata“ kako biste svojim korisnicima mogli da pokazujete interakcije između odojčeta i očeva:
<http://www.goodbeginnings.org.au/shop/hello-dad/>

Sva deca imaju potrebu da ih drže i grle oba roditelja i da im pokazuju ljubav. S jedne strane, dodir je važan i dečacima i devojčicama, a s druge strane je neophodno da i očevi, poput majki, prema deci imaju odnos pun ljubavi i topline.

2. Kako razvijati interakciju sa detetom

Bebe se rađaju sa sposobnošću da komuniciraju. One to pokazuju tako što prilagođavaju ritam svojih pokreta pokretima, glasu i gestovima roditelja ili staratelja, jer prepoznaju način ophođenja i emocije koje im se prenose. Kada bebe nakon toga same započnu kontakt ili pokažu da reaguju na stimulaciju roditelja ili staratelja, kao odgovor na to dobijaju reakciju oduševljenja punu emocija. Roditelji i staratelji koji „oslušuju“ svoje bebe očekuju ovakve odgovore, produbljuju i modifikuju sopstveni odgovor i tako održavaju komunikaciju, ostavljajući uvek bebi dovoljno vremena da reaguje.

Razgovor s bebom se može započeti toplim glasom, gestovima i izrazima lica punim emocija. Roditelji i staratelji mogu započeti dijalog tako što će prilagođavati pokrete tela, boju glasa, pogled pun topline, ljubavi i radosti i komentarisati ono što beba radi ili tako što će raditi ono za šta im se čini da je beba trenutno zainteresovana. Beba „odgovara“ puštajući radosne glasove, kao i pokretima ruku i tela. Ovakav način stimulacija predstavlja temelj za budući razvoj socijalnih interakcija i učenje.

Bebe počinju da komuniciraju odmah po rođenju. Plačem, osmehivanjem, oglašavanjem, posmatranjem lica roditelja, ali i skretanjem pogleda kada im je previše stimulacije bebe nam govore da su gladne, pospane, da žele našu pažnju ili da im treba odmor ako su previše uzbuđene. Način na koji mi reagujemo na ovakvu komunikaciju sa bebom pomaže bebi da reguliše svoje emocije, kontroliše stanje uzbuđenosti i smirivanje stresa i da se oseća sigurno. Kada roditelji i staratelji ovako komuniciraju sa bebama i oslušuju njihove odgovore, uspostavljaju čvrstu vezu sa njima tako što aktiviraju ne samo oblasti mozga koje su zadužene za sluh, govor i prepoznavanje pojedinačnih glasova u jeziku već i centre za socijalnu interakciju i emocije.

Starijoj deci su takođe potrebne ovakve interakcije pune topline koje zadovoljavaju njihove potrebe kako bi mogla da nesmetano i s puno poverenja govore o onome što im je važno. Takvi razgovori puni poverenja podrazumevaju:

- bliskost,
- razmenjivanje „poverljivih informacija i tajni“,
- ritmičku interakciju kroz neverbalnu komunikaciju,
- kontakt očima,
- imitaciju i komunikaciju govorom tela.

3. Prilagodite se bebinom ponašanju

tokom interakcija sa bebom ili malim detetom, majka, otac ili staratelj treba da obrate pažnju na govor tela deteta, kao i da pokušaju da se prilagode ponašanju deteta. Odrasli se prilagođavaju ponašanju deteta kada:

- obrate pažnju na dete ako se ono okrene ka roditelju ili staratelju,
- reaguju ako dete plače,
- prate šta dete radi i komentarišu aktivnosti i postupke deteta,
- prate šta dete radi, šta želi,
- tumače govor tela deteta,
- na osnovu ponašanja pretpostavljaju šta dete želi i oseća,
- reaguju na želje i osećanja deteta,
- prilagođavaju svoje postupke raspoloženju deteta,
- pokazuju interesovanje za ono što dete radi,
- hvale i nagrađuju ono što dete uspeva da uradi.

Pogledajte video klip na temu *Dvosmerna komunikacija – dajte bebi dovoljno vremena da reaguje*.

<http://www.your-baby.org.uk/early-interactions/taking-turns-giving-their-baby-time-respond>

Kakvi su vaši utisci i stavovi nakon što ste pogledali video?

- Kako se osobe koje brinu o detetu u ovom video klipu prilagođavaju bebinom ponašanju?
- Na koji način oni ostvaruju uzajamnu komunikaciju sa odojčetom?
- Na koji način osobe koje brinu o detetu reaguju na ono što bebe rade?
- Kada idete u patronažne posete, kako biste se vi postarali da i očevi i majke razumeju da je uloga očeva podjednako važna i da se očevi takođe moraju baviti detetom?
- Bake i deke, stariju braću ili sestre i članove šire porodice treba podsticati da s bebom ostvaruju interakciju na zabavan način i s puno ljubavi, tj. da se prilagode bebinom ponašanju i da učestvuju u interakciji dozvoljavajući bebi da im pokaže šta želi, a oni na to treba da odgovore na adekvatan način. Posmatrajući roditelje i staratelje kako se ophode prema bebi, ponudite taj uspešan model i drugima koji provode vreme sa njom.

4. Pomozite detetu da usmeri pažnju i podeli svoja iskustva

Deci je često potrebna pomoć da usmere svoju pažnju. Odrasli mogu pomoći tako što će reći, na primer, „Vidi ovo...“, „Gle!“, „Dođi kod mene!“ Druga mogućnost je da se roditelji i staratelji prilagode ponašanju deteta i fokusiraju se na ono što ga trenutno interesuje kako bi podelili zajednička iskustva.

Zajedničko iskustvo predstavlja osnovu za ostvarivanje bliskog kontakta i razvoj komunikacije. Bebe uče reči kad im roditelji/staratelji usmeravaju pažnju na neki predmet ili događaj i komentarišu ga. Bebe okreću glavu u pravcu u kome osoba gleda i slušaju reči koje se sa tim dešavanjem povezuju.

5. Pomozite detetu da razume svet u kome živi

kako bi deca razumela šta se događa oko njih, potrebno je da im odrasli to objasne ili pretoče u reči. Kada otac, majka ili druga osoba koja se brine o bebi priča bebi ili malom detetu o onome što se događa oko njih, opisuje ono što vide ili s čim imaju interakciju i imenuje osećanja bebe ili drugih ljudi, deca počinju da razumevaju svet koji ih okružuje i da se osećaju sigurno.

Recite roditeljima da poboljšaju ovakve interakcije tako što će:

- pričati bebi ili malom detetu o zajedničkim iskustvima, uključujući svakodnevne rutine, npr. hranjenje, promena pelena, kupanje i odlazak na spavanje,
- imenovati i opisivati ono što oboje vide u tom trenutku,
- pokazivati bebi kako stvari funkcionišu i opisivati ih,
- objašnjavati bebi njena i svoja osećanja u uzajamnim interakcijama.

Ova tema će biti detaljnije razmatrana kasnije u ovom modulu.

6. Hvalite i cenite ono što dete ume da uradi

Kako bi mala deca stekla samopouzdanje i hrabrost da pokušaju nešto novo, treba da osećaju da ih drugi cene i smatraju sposobnim. Samopouzdanje deteta se gradi kada roditelji i staratelji pozitivno reaguju na ono što dete dobro uradi, kada ga hvale i objašnjavaju mu šta je to dobro uradilo i zbog čega je to dobro. Da bi dete ovladalo nekom veštinom i steklo samopouzdanje, važno je da oseti da je „vidljivo“, da je svaka odrasla osoba svesna njegovog postojanja, njegovih potreba i signala koje joj šalje. Roditelji i staratelji mogu primeniti verbalno i neverbalno odobravanje, na primer, „To je dobro zato što kad to radiš...“, uz objašnjenje zašto je dobro to što je dete uradilo.

Ako majci, ocu ili staratelju to teško ide, recite im da naprave spisak svega onoga što smatraju kvalitetom kod deteta ili da opišu najsrećnije trenutke koje su imali sa njim. **Svrha toga je da oni počnu da posmatraju dete u pozitivnom svetlu.** Takođe, može biti korisno da svako od roditelja opiše osobine svog partnera koje mu se najviše dopadaju.

© UNICEF SRB/JA/Szabo

Pogledajte video klip *Interakcija između roditelja i deteta*. U njemu je prikazano kako se majka obučava da tokom igre ostvari interakciju s malim detetom koje ima poremećaj iz spektra autizma. Takođe možete čuti kako specijalista za intervencije u ranom detinjstvu daje majci povratne informacije u vezi sa njenim reakcijama tokom interakcije sa detetom.

<http://www.youtube.com/watch?v=unmxS2OYP2I&list=PL3C3169A1AC73891B&index=2>

Kakvi su vaši utisci i stavovi nakon što ste pogledali video?

- Kako majka u ovom video klipu pokazuje da joj je stalo do deteta, kako se prilagođava ponašanju deteta i kako detetu stavlja do znanja da je ono što dete radi dobro?
- Kako hvali dete?
- Kako dete reaguje kada majka ponavlja ono što je dete izgovorilo?
- Kako se možete postarati da oba roditelja razumeju koliki je značaj interakcije oca i deteta?

7. Pomozite deci da prošire svoja iskustva

Kako vreme ide, dete širi oblasti interesovanja i susreće se sa sve većim brojem informacija, pa osobe koje brinu o njemu imaju obavezu da mu pomognu da ih protumači, poveže i prihvati. Majka, otac ili neko drugi ko brine o detetu mogu da pomognu tako što će:

- davati objašnjenja, pričati priče i pronalaziti razloge zašto se nešto dešava,
- povezivati slične stvari i ukazivati na razlike u odnosu na druga iskustva,
- praviti vezu između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti,
- zajedno izmišljati i pričati priče o iskustvima koje su doživeli,
- crtati, gledati slike i igrati igre zasnovane na iskustvima koja su zajedno doživeli.

8. Pomozite detetu da nauči pravila, shvati ograničenja i poštuje dogovorene vrednosti

Deca je potrebna pomoć da nauče nešto o onome što zovemo izvršne funkcije, a što podrazumeva, na primer, sposobnost samokontrole i planiranja.

Odrasli podučavaju malu decu ovim veštinama tako što im pomažu da kroz interakciju i igru shvate da moraju da čekaju na svoj red, da razviju sposobnost da se sama smire, kao i da nauče pravila i ograničenja (više informacija možete naći u Modulu 8 o najčešćim brigama roditelja).

Pozitivna disciplina je najbolji način na koji ćete deci pomoći da nauče da se kontrolišu. O pozitivnoj disciplini govorimo onda kada obraćamo pažnju na ono što dete dobro uradi i podržavamo ga, najčešće tako što sa detetom razgovaramo o tome šta je radilo, dok na neprikladno ponašanje obraćamo malo pažnje.

Krajnji cilj uspostavljanja pozitivne discipline jeste da se deci pomogne da steknu znanja i veštine kako bi mogla da donose ispravne odluke, kao i da nauče da se brinu o sebi i drugima. Vaš zadatak je da objasnite ocu, majci i staratelju da decu treba podržavati u procesu učenja pravila, ograničenja i vrednosti.

Možete pomoći roditeljima da ne nameću svoju volju detetu tako što će ih kažnjavati i primenjivati nasilnu kontrolu (više informacija možete naći u Modulu 8 o najčešćim brigama roditelja).

Važno je da oba roditelja razumeju tehnike pozitivne discipline i da ih zajedno primenjuju na isti način.

Za razgovor s očevima i majkama o tome kako mogu pomoći deci da nauče pravila, ograničenja i vrednosti možete koristiti **Informativni list 1: Pravila, ograničenja i vrednosti.**

Negativne reakcije roditelja se često javljaju kada oni imaju nerealna očekivanja od beba ili dece i traže od njih da razumeju stvari za koje deca uzrasno još nisu spremna (na primer, beba ne može da razume da je roditelj umoran i da mu treba odmor). Da biste majkama, očevima i starateljima pomogli da razumeju za šta je dete spremno u određenom uzrastu kako bi mogli da imaju pozitivne interakcije s bebom i kako bi joj pomogli da uči i razvija se, pročitajte sledeći tekst:

„Šta očekivati u kojem uzrastu“ (2015), Sektor za obrazovanje i decu.

http://www.foundationyears.org.uk/files/2015/03/4Children_ParentsGuide_2015_WEB.pdf

© UNICEF SRB/JA/Szabo

3

NAČIN KOMUNIKACIJE SA DECOM

Obraćanje bebama i maloj deci i verbalna komunikacija sa njima veoma su važni za razvoj njihovog mozga i predstavljaju osnovu za razvoj jezičkih veština. Novija istraživanja pokazuju da je razgovor sa detetom suštinski važan za učenje u ranom detinjstvu (a kasnije i za opismenjavanje) – konkretno, izlaganje deteta jeziku koji govore roditelji i staratelji od rođenja do treće godine. Što više takvih iskustava, to bolje za dete!

Učenje jezika je proces. U video klipu *Piramida razvoja govora i jezika* pokazano je kako se razvija komunikacija: <https://www.youtube.com/watch?v=5Z0rvMbLP2o>

1. Pre svega, bebe treba da se „kupaju“ u jeziku, što im daje priliku da slušaju, gledaju i dobiju odgovore na njihove pokušaje komuniciranja na verbalan i neverbalan način.
2. Vizuelni kontakt pomaže bebama u stvaranju neuronskih veza i aktivira oslobađanje hormona koji utiču na stvaranje dobrog raspoloženja, što produbljuje njihovu interakciju. Bebe treba da slušaju kako bi se navikavale i naučile da razlikuju različite glasove. One usmeravaju pažnju na predmete koje im odrasli pokazuju i imenuju. Tako uče da je za konverzaciju potrebno da saslušaju one koji im se obraćaju i da probaju to da ponove.
3. Kada nauče da razlikuju glasove, počinju da razumevaju određene reči, fraze i, kasnije, rečenice.
4. Nakon što počnu da razvijaju receptivni govor, počinju same da izgovaraju i kombinuju glasove (da „pričaju“).
5. Međutim, tek u kasnijem uzrastu počinju da govore bez grešaka.

Iako deca iz različitih porodica obično razvijaju jezičke veštine u približno istom uzrastu, koliki će biti fond reči u velikoj meri zavisi od toga **koliko očevi, majke i staratelji razgovaraju sa decom**.

Deca iz porodica u kojima su roditelji višeg obrazovnog statusa, a za koje je utvrđeno da više razgovaraju s decom, proširuju rečnik bržim tempom nego njihovi vršnjaci iz porodica s nižim socijalnim statusom.

Kao što je navedeno u Modulu 1 o ranom detinjstvu – periodu beskrajinosti mogućnosti, 42 porodice su proučavane u SAD tokom perioda od skoro 3 godine.

Istraživači su grupisali porodice u tri socio-ekonomske kategorije na osnovu profesija roditelja, sa naglaskom na nivou obrazovanja roditelja i porodičnih prihoda: (a) porodice visokoobrazovanih roditelja, (b) porodice iz radničke klase i (c) porodice koje primaju socijalnu pomoć. Procenjeno je da sve porodice „dobro funkcionišu“. Ovo su rezultati:

- Deca iz sve tri grupe porodica počela su da govore u približno istom uzrastu, razvila su dobru strukturu jezika i dobro su ga koristila.
- Deca iz porodica visokoobrazovanih roditelja slušala su više reči po satu, što je dovelo do toga da su imala bogatiji kumulativni rečnik; ova deca su u proseku slušala 2153 reči po satu, dok su deca iz radničkih porodica slušala u proseku 1251 reč po satu, a deca iz porodica koje dobijaju socijalnu pomoć slušala su u proseku 616 reči po satu.
- To znači da su tokom jedne godine deca iz porodica visokoobrazovanih roditelja slušala u proseku 11 miliona reči, dok su deca iz radničkih porodica slušala u proseku 6 miliona reči, a deca iz porodica koje primaju socijalnu pomoć u proseku 3 miliona reči.

Do četvrte godine, dete iz porodice koja prima socijalnu pomoć bi **čulo 32 miliona reči manje od deteta iz porodice u kojoj su roditelji visokoobrazovani**.

- Do treće godine, posmatrani kumulativni vokabular dece visokoobrazovanih roditelja bio je oko 1100 reči.

Za decu iz radničkih porodica posmatrani kumulativni vokabular je bio oko 750 reči, a za decu iz porodica koje primaju socijalnu pomoć tek nešto više od 500 reči.

- Deca iz porodica visokoobrazovanih roditelja takođe su čula veći broj reči podrške nego deca iz radničkih porodica ili porodica koje primaju socijalnu pomoć.

Pogledajte sajt www.zerotothree.org

Porodice mogu da obavljaju mnogo aktivnosti s malom decom da bi im pomogle da razviju jezičke veštine.

Kada kao patronažna sestra odete u posetu porodici, možete dati primer interakcija koje će unaprediti razvoj deteta.

„PRIČANJE” SA BEBAMA

Prilagođeni tekst je preuzet sa sajta <http://www.webmd.com/parenting/baby/infant-development-9/baby-talk>

Od prvog do trećeg meseca bebe reaguju na poznate glasove osmesima, mahanjem rukama, gukanjem i gugutavim glasovima.

Bebe takođe vole kad im se peva, a umeju i da odgovore na isti način.

Od četvrtog do sedmog meseca bebe shvataju da će odrasli reagovati na njihovo brbljanje i gukanje. To znači da one prate kako će neko da reaguje na njihovo oglašavanje i zbog toga postaju još glasnije.

One eksperimentišu sa različitim glasovima i intonacijama i počinju da podižu i spuštaju ton dok brbljaju, isto kao što odrasli rade kad postavljaju pitanje ili naglašavaju nešto. Kada odrasli koriste jednostavne reči ili tepanje (produžavaju samoglasnike) pa naprave pauzu, beba će biti aktivnija u razmeni glasova/ reči i tako će se ova neverbalna interakcija pretvoriti u „razgovor”.

Od osmog do dvanaestog meseca roditelji prvi put počinju da prepoznaju glasove kao što su „mama”, „tata”, „baba” u bebinom oglašavanju. U početku se to može dešavati kad se beba igra glasovima, ali pozitivne reakcije roditelja sve više podstiču upotrebu tih prvih „reči”.

Kako roditelji i staratelji sve više „razgovaraju” s bebama, oni proširuju „rečnik” beba pokazujući im i imenujući stvari koje bebe vide u okruženju.

Takođe, oni mogu da igraju zabavne igre reči i da pevaju pesme s bebama kako bi poboljšali razvoj njihovih jezičkih veština.

Bebe obično dodaju po jednu novu reč svom rečniku dok ne dostignu repertoar od oko 50 reči.

Pogledajte video klip „Pričanje” sa bebama. <http://www.parentingcounts.org/information/timeline/talking-with-infants/>

Podelite porodicama koje imaju bebe **Informativni list 2: Kako naučiti bebu da govori.**

PRIČANJE SA MALOM DECOM

Prilagođeni tekst je preuzet sa sajta <http://www.babycentre.co.uk/a539841/helping-your-toddler-to-talk>

Roditelji, članovi porodice i staratelji treba da razgovaraju što više i što češće s malim detetom.

Upamtite da je učenje govora proces koji se zasniva na pozitivnim interakcijama deteta sa drugim ljudima. Dete ne uči da govori samo slušajući, već i kroz razgovor (verbalni i/ili neverbalni).

Usvajanju govora pomaže i kada odrasli koji razgovaraju s malim detetom pažljivo gledaju dete u lice i pokazuju interesovanje kada dete govori.

Treba se fokusirati i na ono što dete pokušava da kaže, a ne samo na to koliko jasno izgovara reči. Kada dete uspešno komunicira, odrasli treba da pohvale ono što je dete reklo, čak i kada pogrešno izgovara reči. Ako samo ponovite reči deteta izgovarajući ih pravilno, to će mu vremenom pomoći da nauči tačan izgovor.

Evo nekoliko saveta za razgovor s malom decom:

- Privucite pažnju deteta tako što ćete izgovoriti njegovo ime pre nego što mu nešto kažete i uspostavite vizuelni kontakt. To će detetu pomoći da vas razume kad govorite.
- Omogućite detetu mnogo prilika za razgovor tokom svakodnevnih aktivnosti. Kad postavljate pitanja, pravite pauze od 10 sekundi da biste mu dali dovoljno vremena da odgovori.
- Izlažite dete novim situacijama koje iziskuju uvođenje novih reči.
- Ponavljajte ono što dete pokušava da kaže, čak i ako ne izgovara reči jasno. Proširujte njegove rečenice.
- Uproстите govor tako što ćete izgovarati kratke rečenice i naglašavati ključne reči. To će detetu pomoći da se fokusira na važne informacije.
- Isključite uređaje koji stvaraju nepotrebne prateće zvuke i šumove, kao što su TV ili radio. To će detetu pomoći da usmeri pažnju na ono što mu se govori. Deci je često teže nego odraslima da zanemare prateće zvuke i šumove.

U ovom video klipu čućete savete o tome kako treba pričati s bebom ili malim detetom, koje možete preneti roditeljima i starateljima. Ponovo skrećemo pažnju da su „roditelji” u ovom video klipu uglavnom majke.

Možete istaći da su razgovori oca i deteta podjednako važni te da su očevi isto tako dobri u tome kao i majke. U stvari, deci treba da se obraćaju i muškarci; ako otac nije prisutan, proverite ima li drugih muškaraca u porodici koji bi mogli da pričaju s decom.

© UNICEF SRBIA/Szabo

Podelite porodicama koje imaju malu decu **Informativni list 3: Kako razgovarati sa decom uzrasta od 1 do 3 godine**

Razmislite i razmotrite

- Kojim porodicama je potrebna dodatna podrška kada je u pitanju razgovor s decom?
- Na koji način im se može pružiti podrška?
- Navedite neke razloge zašto roditelji koje vi poznajete ne pričaju sa svojom decom?
- Šta je po vama najvažnija lekcija koju ste naučili iz ovog video klipa?

Za vas kao patронаžne sestre važno je da upoznate majku, oca i staratelja sa tim koliko je značajno da razgovaraju s decom i sa najvažnijim aspektima procesa učenja jezika – **da treba da razgovaraju s bebom i malim detetom o svemu što postoji u njihovom svakodnevnom okruženju (o predmetima, ljudima, osećanjima) i da uvek treba da daju detetu priliku da bude aktivan partner u razgovoru.**

© UNICEF SRB/JA/Szabo

4

MOĆ IGRE

Jedan od najpoznatijih citata o razvoju deteta jeste rečenica Marije Montessori da je „igra dečji posao“. Prema Montessorijevoj, igra je dobrovoljna, zabavna, spontana i ima svrhu. Od rođenja pa nadalje, deca najbolje uče kroz igru s roditeljima, starateljima, članovima porodice i vršnjacima.

Igra podstiče razvoj deteta u svim oblastima (fizički, kognitivni, socio-emocionalni i jezički razvoj), kao i razvoj izvršnih funkcija, kreativnosti i rešavanja problema. Igra detetu daje priliku da slobodno uvežbava postojeće i uči nove veštine, testira nove ideje, savladava probleme i kroz igru prolazi kroz neprijatna iskustva, uči nešto novo. Dete je često, ali ne uvek, inicijator igre (predvodnik) i uživa u igri, koja sama po sebi motiviše i razvija maštu.

Roditelji/staratelji mogu stvarati prilike za igru i učestvovati u igri s detetom, a vi tokom patronažnih poseta možete pomoći roditeljima da razumeju zašto je to važno i kako da to čine. Kada se roditelji/staratelji igraju sa detetom, oni uspostavljaju odnos poverenja s njim i stavljaju detetu do znanja da je voljeno i cenjeno. To otvara „vrata“ za razgovor o problemima i brigama kada dete poraste. Igra takođe pomaže roditelju ili staratelju da razume da je njegovo dete jedinstveno i posebno. Igra može da smanji stres roditelja, kao i da im pomogne da uživaju u svojoj deci.

Istraživanja potvrđuju da igra pomaže bebi i detetu da razvije veštine. Brbljanje je, na primer, oblik igre koju beba sama inicira i u okviru koje ispušta glasove jezika koji treba da nauči. Isto tako, deca sama isprobavaju motorne sposobnosti i nauče da puze, stoje i hodaju kroz igru koja se ponavlja, kao i da imitiraju ponašanje koje vide u svom okruženju.

Pošto igra ima najveći značaj za razvoj deteta, pravo na igru se navodi kao jedna od najvažnijih odredbi **Konvencije UN o pravima deteta**. U članu 31. stoji da **deca imaju pravo na igru**.

Pogledajte video klipove na sajtu zerotothree.org :

Moć igre – <https://vimeo.com/103169732>

U okviru serije video klipova na ovom sajtu pogledajte sledeće:

Mali istraživači <https://www.zerotothree.org/resources/200-driven-to-discover-how-thinking-skills-develop-through-everyday-play-and-exploration>

Razmislite i razmotrite

Dok budete gledali ove video klipove, obratite pažnju na to kako osobe koje se bave detetom prate *osam smernica za pozitivnu interakciju* koje su navedene u prethodnom odeljku.

- Kako roditelji pokazuju svoju ljubav?
- Kako razgovaraju s detetom?
- Kako se prilagođavaju ponašanju deteta?
- Kako hvale i/ili pokazuju detetu da ga cene?
- Kako pomažu detetu da usmeri pažnju?
- Kako pomažu detetu da razume svet koji ga okružuje?
- Kako pomažu detetu da proširi svoja iskustva?
- Kako deca uče da razumeju ograničenja?

Koje ste nove informacije saznali iz ovih video klipova u vezi sa značajem igre? Kako možete iskoristiti te informacije u svom patronažnom radu?

Samoprocena

Obeležite svaku rečenicu kao *tačnu* (T) ili *netačnu* (N).

1. Kada se igramo s decom, to im pomaže da postanu pametnija i da postižu bolji uspeh u školi.
2. Igra zvanično počinje kada bebe nauče da manipulišu prvim igračkama.
3. Deci je potrebno mnogo igračaka za igru.
4. Igranje s detetom je korisno i za roditelje.

Predloženi odgovori

1. **Tačno.** Istraživanja (Brown, 2009; Copple & Bredekamp, 2009; Elkind, 2003) pokazuju da deca koja se igraju ili su se igrala s odraslima postižu bolji uspeh u školi i bolje rezultate na testovima, kao i da su psihički i fizički zdravija.
2. **Netačno.** Igra počinje odmah po rođenju i jedan je od najvažnijih elemenata razvoja sve dece. Značaj igre se ne umanjuje tokom života osobe.
3. **Netačno.** Obezbeđivanje uslova za igru ne podrazumeva kupovinu velikog broja igračaka. Jednostavni materijali, ideje, vreme i mogućnosti za istraživanje, stvaranje i transformaciju (tj. pokušaj da deca urade ono što vide i razumeju) i drugari za igru (a to je često roditelj tokom prvih godina života) predstavljaju najvažnije elemente igre.
4. **Tačno.** Kroz igru s decom uspostavljaju se i jačaju veze koje će trajati zauvek. Igra roditelja i deteta otvara „vrata“ za razmenu vrednosti, poboljšava komunikaciju, omogućava učenje i pomaže u rešavanju problema.

Tokom igre, očevi i majke, odnosno staratelji mogu da usmere pažnju na dete i da se prilagode ponašanju deteta. Pored toga, oni mogu da pomognu detetu da nadogradi postojeća znanja i veštine, što predstavlja gradivne blokove u učenju. „Gradivni blokovi“ pomažu detetu da bude uspešno kroz aktivnost koju možda ne ume samostalno da izvrši. Najbolje bi bilo da roditelj prilagodi svoju strategiju nivou veštine deteta pa da ponudi mogućnost uvežbavanja veština koje ih vode na sledeći nivo. Na primer, kada dete uradi nešto kako treba (npr. stavi kocku u kutiju), roditelj može da **doda neku novu informaciju** („Vidiš, stavio si crvenu kocku u kutiju”); ako se dete muči da nešto uradi, roditelj može da **dâ neki predlog** („Okreni kutiju na drugu stranu”), da usmeri dete (pomogne mu da okrene kutiju) ili da **praktično pokaže neku veštinu** („Vidi kako ja stavljam kocku u kutiju”). Ovakve situacije pomoći će detetu da postigne uspeh koji ne bi samostalno postiglo i takvom uspehu roditelj i dete mogu zajedno da aplaudiraju.

Igranje s malom decom podrazumeva aktivno posmatranje, slušanje, podršku u aktivnostima, razgovor sa decom i pokušaj da se razume ono što deca rade i šta su sposobna da urade sledeće. Osnova koju dete ima nadograđuje se reagovanjem na signale koje ono upućuje, zajedničkom aktivnošću sa detetom, komentarisanjem onoga što dete radi pomoću verbalnih ili neverbalnih sugestija, podrškom u toku izvođenja aktivnosti, postavljanjem pitanja, opisivanjem aktivnosti, vođenjem deteta kroz igru uz neprestanu dvosmernu interakciju itd. U igri sa detetom ne treba intervenisati i davati gotova rešenja, već detetu treba nuditi nove mogućnosti.

Bezbednost pre svega! Važna uloga patronažnih sestara jeste da edukuju roditelje/staratelje o bezbednosti deteta, jer su deci potrebna bezbedna mesta za igru, istraživanje i učenje. Jedan od naših zadataka je procena bezbednosti kućnog okruženja, kao i pomoć porodicama da razumeju šta je bezbedno, a šta nije za decu dok rastu i razvijaju se. Kao patronažne sestre, mi treba da se upoznamo sa nacionalnim preporukama u pogledu bezbednosti igračaka i bezbednosti u igri, kao i sa svim publikacijama na tu temu koje stoje na raspolaganju roditeljima i porodicama (više informacija možete naći u Modulu 9 o kućnom okruženju i bezbednosti).

Ukoliko u vašoj zemlji nema informacija o toj temi ili su one ograničene, odšampajte **Informativni list 4: Informacije o bezbednosti igračaka i igre** i podelite ga roditeljima.

IGRANJE SA BEBAMA

Studija slučaja

Pročitajte sledeću studiju slučaja.

Bilo je vreme za kupanje devetomesečne Sandre. Otac ju je nežno spustio u kadicu. Sandra je odmah uzela crvenu plastičnu kašiku za merenje koja je plutala po vodi i počela je da je grize. Onda je udarala po vodi, podižući i spuštajući kašiku. I njen tata je pljuska vodu. Sandra ga je na trenutak pogledala iznenađeno, a onda se nasmejala. Opet je pljusnula vodu i pogledala tatu očekujući njegovu reakciju. I on je pljusnuo. Sada su oboje se nasmejali. Onda joj je pažnju privukla gumena patkica. Sandra je ispustila kašiku i zgrabila patkicu. Kašika je pala u vodu i potonula na dno.

Zainteresovana onim što je videla, Sandra je ispustila patkicu i posegnula ispod vode da uzme kašiku. Onda ju je ispustila pa je kašika opet upala u vodu. Gledala je kako tone, a onda je ponovo uzela. Otac je uhvatio njen pogled i rekao: „Pljus! Opet je upala u vodu! Gledaj kako kašika tone do dna.“ Sandra je stavila prste u usta i počela da ih sisa. „Jedeš prste? Je l' ti izlazi novi zub?“, pitao se tata.

Dok je sapunao krpicu za kupanje, Sandrin tata je pevao pesmu za kupanje: „Glava, ramena, kolena i stopala...“ Golicao joj je prste na nogama krpicom za kupanje i Sandra se nasmejala, šutirajući vodu nogama. Tata je nastavio da peva: „Oči, usta, nos i uši.“ Poljubio je vrhove njenih nožnih prstića. Sandra se smejala, pljuska rukama po kadici i gurala: „Daaa! Daaa!“

1. Utvrdite kako se pojedine oblasti razvoja podstiču kroz ovakvu igru tokom svakodnevnih rutinskih aktivnosti:
 - socio-emocionalni razvoj
 - razvoj jezičkih veština
 - fizički razvoj
 - kognitivni razvoj
2. U kojim trenucima Sandra preuzima inicijativu?

Predloženi odgovori

- **Socio-emocionalni razvoj.** Kroz ovu toplu interakciju s tatom jača se Sandrino samopoštovanje. Ona uči šta je to poverenje dok je tata pažljivo pomera i pazi da se ona ne povredi. Kad je tata ljubi dok peva, Sandra se oseća posebno i voljeno.
- **Razvoj jezičkih veština i veština komunikacije.** Sandra uči o naizmeničnoj komunikaciji kroz interakciju s tatom dok šutira vodu, guče i pljuska po vodi. Kada se naizmenično igraju, Sandra i njen otac na neki način „razgovaraju“. Kada se tata zapita „Je l' ti izlazi novi zub?“ videvši da Sandra stavlja ruke u usta, on pokazuje da „osluškuje“ poruke koje mu ćerka šalje.
- **Fizički razvoj.** Sandra jača mišiće kad šutira i pljuska vodu rukama. Ona takođe vežba finu motoriku kad podiže igračke koje koristi dok se kupava i manipuliše njima. Sedenje u kadici omogućava Sandri da usavrši veštinu održavanja ravnoteže, kao i da ojača leđa.

- *Kognitivni razvoj. Sandra uči šta su uzrok i posledica kad šutira vodu i onda oseti kako joj voda zapljuskuje noge. Uči o tome šta tone, a šta pluta (karakteristike vode) dok se igra različitim igračkama u kadici. Uči neke obrasce kad shvati da pesmice imaju ravnomeran, logični ritam. Uči reči i jezik kad oseti (dok je tata golica i ljubi) da reči kao što su „nos“ i „prstići“ predstavljaju delove tela.*

Sandra preuzima inicijativu kad ona pljusne po vodi, a onda tata isprska nju.

Dajte neke ideje roditeljima i starateljima o tome kako da se igraju s bebama. Ako ste u mogućnosti, možete i da im pokažete neke od tih ideja tokom patronažne posete.

- **Faze igranja: Od rođenja do šest meseci**

http://main.zerotothree.org/site/DocServer/stages_of_play_-_birth_to_six_months_-_6-15.pdf?docID=13865

- **Faze igranja: Od 6 do 12 meseci**

http://main.zerotothree.org/site/DocServer/stages_of_play_-_6_to_12_months_-_6-15.pdf?docID=13862

Šta je važno reći roditeljima!

- Male bebe imaju prilično kratkotrajnu pažnju. Lako se zamore i igra obično kratko traje (imaju interakciju i vizuelni kontakt s vama i/ili se igraju igračkama).
- Bebe imaju svoje načine da vam stave do znanja kada im je dosta igre. One mogu da zaplaču ili postanu nervozne, da trljaju oči, da se okrenu na drugu stranu ili da prosto zaspe.
- Roditelji mogu da posmatraju bebu i nauče koji su njeni signali za „umorna sam“ ili „ovo me više ne interesuje“. Kad vide da je bebi dosta igre, odrasli treba da je ostave na miru da se odmori.
- Deca (pa čak i odrasli) različito reaguju na senzorna iskustva i imaju različit prag tolerancije kada je u pitanju količina zvukova, svetla i stimulacije koju mogu da podnesu pre nego što se umore.
Na primer, ako se beba plaši glasnih, brzih i iznenadnih pokreta, igračaka ili igara, čupavac koji iskače iz kutije može biti previše agresivna igračka za nju. Preporučite druge igračke koje su manje bučne.
- Kao što ste videli u Modulu 4 o uspostavljanju odnosa ljubavi – podsticanju afektivne vezanosti roditelja i deteta, bebin temperament takođe može imati važnu ulogu. Bebama i maloj deci koji se „sporo zagrevaju“ možda treba više vremena da se prilagode promenama u okruženju, pa i nekoj igri.
- Bebe znaju šta više vole kada je u pitanju način istraživanja sveta oko sebe. Neke bebe su posmatrači – one uče tako što gledaju i pažljivo proučavaju konkretne igračke ili predmete. Druge bebe više vole da uče dok su u pokretu. Ako beba više voli da posmatra nego da se kreće, trebaju joj igračke koje će podsticati njenu želju da proučava nešto rukama.
To su igračke u koje se ubacuju različiti oblici, kocke različitih tekstura, kao i druge igračke koje podstiču manipulaciju i posmatranje.
Odrasli takođe mogu podržavati razvoj grube motorike bebe tako što će staviti neku interesantnu igračku malo dalje od bebe i podsticati bebu da ide ka njoj.
Odrasla osoba može da pusti neku muziku i da pleše s bebom ili da se igra loptom koja ima neku teksturu (npr. lopta s mekim izbočinama), a koja podstiče i taktilno istraživanje i aktivnu igru.

IGRANJE SA MALOM DECOM

Kao što je prikazano u jednom od prethodnih video klipova, mala deca su istraživači. Sve ih interesuje i neophodan im je nadzor sve vreme dok se kreću i igraju.

Mala deca počinju da se izražavaju i da budu društvena. Igraju se pored druge dece i u njihovoj blizini, ali se u suštini ne igraju zajedno.

To se zove paralelna igra. Pošto razvojno još nisu spremna za naizmeničnu interakciju niti da uspešno dele stvari, njihovu igru treba da nadzire odrasla osoba.

Maloj deci su potrebne igračke koje omogućavaju vežbanje grube motorike (guranje i povlačenje) i fine motorike (stavljanje jedne stvari u drugu, podizanje malih stvari).

Takođe im trebaju meke stvari koje će maziti i poznate stvari kad ih nešto uplaši.

Njihovi intervali pažnje su kratki i treba im omogućiti da često menjaju aktivnosti. Takođe im treba omogućiti da vežbaju jezik, npr. kroz dečje pesmice i razgovor s roditeljima.

Sledeće strategije mogu pomoći roditeljima/starateljima da se uspešnije igraju s malom decom.

- Pokušajte da odložite neku igru s detetom.** Setite se „skele“. Korisno je kad detetu pokažete kako igračka funkcioniše, ali nemojte to uvek da radite umesto deteta. Maloj deci treba podrška, ali ih ipak privlače odgovarajući izazovi. Davanje taman onoliko pomoći da se izbegne ljutnja motiviše dete da nauči nove veštine.
- Tumačite signale deteta.** Iako dete možda još ne zna odgovarajuće reči kojim bi vam reklo da je ljuto, umorno ili da mu je dosadno (ili ne može da prepozna osećanja), ono će vam to pokazati na neki drugi način, tako što će praviti određene glasove, izraziti lica i gestove. Ako umete da protumačite kad je detetu potrebna promena, to može sprečiti napad besa koji bi nastupio kasnije. S druge strane, kad se detetu sviđa ono što radi, to će takođe pokazati pa će odrasla osoba shvatiti koju vrstu aktivnosti dete više voli.
- Obezbedite bezbedno i stimulativno mesto za igru.** Da li je to mesto prilagođeno detetu i bezbedno za dete? Da li je tu previše bučno ili ima nekih drugih stvari koje mu skreću pažnju? Da li je to mesto bezbedno za istraživanje? Da li je to dobro mesto za izabranu aktivnost, npr. za trčanje, bacanje lopte ili slikanje?
- Dobro je ponavljati.** Mala deca vole stalno da rade iste stvari. Tako vežbaju veštine kako bi ovladala nekim izazovom. Ovladavanje nekom veštinom daje im samopouzdanje pa se osećaju kompetentnim da nastave dalje. Što više budu vežbala i savladavala nove veštine, to je veća verovatnoća da će prihvatati nove izazove koji podstiču učenje.

Dajte roditeljima/starateljima ideje o tome kako da se igraju s malom decom. Pokažite im neke od tih ideja tokom patronažnih poseta.

Faze igrana: Od 12 do 24 meseca

http://main.zerotothree.org/site/DocServer/stages_of_play_-_12_to_24_months-6-15.pdf?docID=13863

Faze igranja: Od 24 do 36 meseci

http://main.zerotothree.org/site/DocServer/Stages_of_Play_-_24_to_36_-_6-15.pdf?docID=13864

Igre koje se mogu igrati s malom decom

http://www.babycenter.com/0_games-to-play-with-your-toddler_1485454.bc

U radu sa porodicom možete koristiti i ove video klipove:

Svaki trenutak je važan: – <https://www.unicef.org/serbia/svaki-trenutak-je-vazan>

Igra: <https://www.youtube.com/watch?v=cszSz0TWUIQ>

Za uzrast 0-12 meseci: <https://www.youtube.com/watch?v=79kPn-rh-xA&t=1s>

Za uzrast 12-24 meseca: <https://www.youtube.com/watch?v=i3Vn4htcd4o>

Za uzrast 24-36 meseci: <https://www.youtube.com/watch?v=3yzCbEGhnSs&t=155s>

Halo beba je savetovalište Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograd koje pruža podršku porodicama u oblasti razvoja dece tokom ranog detinjstva, a više informacija možete naći na adresi: www.halobeba.rs

© UNICEF SRBIJA / Szabo

IGRAČKE

Nisu potrebne skupe igračke da bi se deca igrala. U kući i oko nje ima mnogo predmeta koje porodice mogu koristiti za igranje. Kad se za igru koriste svakodnevni predmeti, najvažnije pitanje je da li su bezbedni.

Odštampane ove listove i podelite ih roditeljima:

Informativni list 5: Igračke i igre za različite uzraste i faze razvoja

Informativni list 6: Igranje predmetima iz domaćinstva

Korišćenje igraćaka i igara koje podržavaju rodne stereotipe i dalje je tema o kojoj se naširoko diskutuje u javnosti, a prodavnice igraćaka su u nekim zemljama pod pritiskom da prestanu da izlažu igračke kao rodno određene (igračke za devojčice i za dečake). Stručnjaci za obrazovanje u ranom detinjstvu složili bi se s tim potezom i ne bi preporučili korišćenje rodno određenih igraćaka, posebno ako one podržavaju rodne stereotipe. Stereotipi su preterane generalizacije i, u slučaju pola, mogu ograničiti potencijale i kod devojčica i kod dečaka.

Istraživači su utvrdili da se mnoge igračke usmerene ka devojčicama povezane sa tematikom koja promovise značaj fizičke privlačnosti ili sa tematikom vezanom za brigu o bebama i kućnim poslovima, dok su igračke za dečake ocenjene kao agresivne, uzbudljive, pomalo opasne i kao one koje podstiču takmičarski duh. Igračke koje su u velikoj meri usmerene ka jednom ili drugom polu mogle bi da podstaknu attribute koji ne odgovaraju onima koje stvarno želite da negujete. Za devojčice bi to, između ostalog, bio fokus na privlačnost i izgled, koji bi im možda u krajnjoj liniji preneo poruku da je to najvažnija stvar – da budu lepe. Za dečake, na duge staze, možda nije tako poželjan naglasak na nasilju i agresiji (oružje, tuča i agresija). Druge igračke za koje se smatra da su prvenstveno namenjene dečacima imaju mnogo pozitivnih kvaliteta (razvijanje veština snalaženja u prostoru, istraživanje, nauka, kocke ili konstruktori itd.) koje bi roditelji možda želeli da podstiču i kod dečaka i kod devojčica. Možda, u izvesnoj meri, isto važi i za neke „umereno ženske“ igračke (lutke bebe, igračke povezane s kuvanjem i kućnim poslovima).

© UNICEF SRBIA/Szabo

5

ČITANJE DECI

Samoprocena

Izaberite razloge zbog kojih bi majke, očeви i staratelji trebalo da počnu da čitaju deci još dok su bebe:

- Zato što to podstiče razvoj jezičkih veština i obogaćuje rečnik.
- Zato što to podstiče socio-emocionalni razvoj.
- Zato što to povećava senzibilitet za fonemski sluh (uočavanje finih razlika između glasova).
- Zato što to podstiče jačanje memorije i veština slušanja.

Odgovor: a, b i d

Slušanje reči pomaže da se u bebinom mozgu izgradi bogat fond reči. Deca kojoj roditelji često čitaju memorišu više reči do druge godine nego deca kojoj su roditelji malo čitali. Deca kojoj se redovno čita tokom prvih godina života imaju više šanse da nauče da čitaju u predviđenom uzrastu.

Kada čitate, dete vas čuje kako koristite mnogo različitih emocija i kako naglašavate glasove, a to je značajno za podsticanje socijalnog i emocionalnog razvoja. Čitanje takođe podstiče bebu da gleda, pokazuje, dodiruje i odgovara na pitanja, a sve to podstiče socijalni razvoj i veštine razmišljanja. A beba poboljšava jezičke veštine imitirajući glasove, prepoznajući slike i učeći reči.

Ipak, možda najvažniji razlog za čitanje naglas jeste to što se tako uspostavlja veza između onoga što beba najviše voli – vaš glas i vaša blizina – i knjiga. Kada provodite vreme čitajući bebi, to joj pokazuje da je čitanje veština koju vredi naučiti. A ako bebama i deci čitate često i sa zadovoljstvom, uzbuđenjem i prisnošću, oni počinju da povezuju knjige sa srećom; tako se „rađaju“ novi čitaoci – http://kidshealth.org/parent/growth/learning/reading_babies.html#

Opcija c – Svest o fonemama je svest o najmanjim govornim jedinicama po kojima se jedna reč razlikuje od neke druge. Oni koji slušaju mogu da čuju foneme, identifikuju ih i manipulišu njima. Da bi se izgovorena reč „sat“ podelila na tri različite foneme, /s/, /a/ i /t/, neophodno je imati svest o fonemama, a to je veština koju deca počinju da stiču tek kad malo porastu i kad mogu da razlikuju reči od slika, kao i različite oblike slova. Ona će najpre shvatiti da oznake na strani označavaju nešto što se može izgovoriti. Za bebu je najvažnije zadovoljstvo to što je držite i pričate joj o knjizi. To će je u krajnjoj liniji motivisati da nauči odnose između glasova kada dostigne odgovarajući uzrast.

© UNICEF SRBIJA/Szabo

Zašto je važno čitati bebama i maloj deci?

Neki roditelji će vas možda pitati zašto je važno čitati bebama kad one i ne razumeju ono što im se govori. Možete objasniti roditeljima i starateljima da oni pričaju s bebom ili joj pevaju pesmice iako beba još uvek ne razume reči. Čitanje doprinosi jačanju arhitekture mozga, pa se tako postavlja čvrst temelj za učenje jezika i učenje o ljudima i odnosima između njih. Čitanje bebi može se lako integrisati u svakodnevne aktivnosti – za smirivanje nakon aktivne igre ili kao rutina pred spavanje, kada roditelj i beba uživaju u posebnim trenucima pre nego što se ona smiri i spremi za spavanje.

Čitanje je odlična aktivnost za očeve. Istraživanja pokazuju da bebe i mala deca, ukoliko im očevo redovno nešto čitaju, imaju bolje veštine čitanja i pisanja u ranom detinjstvu (na primer, imaju bogatiji rečnik); takva deca više vole knjige, bolje se koncentrišu u obdaništu i imaju bolje veštine računanja i rešavanja problema.

Pogledajte video klip *Veštine čitanja i pisanja: Čitanje treba da počne odmah po rođenju* na sajtu:

<http://www.zerotothree.org/parenting-resources/MOEM/>

Ovo je drugi video klip u 1. seriji video klipova. Dok gledate video, razmišljate o tome koje su informacije nove za vas. Kako očevima i majkama sa kojima radite možete preneti značaj čitanja deci od samog rođenja?

Faze čitanja deci

Male bebe možda ne znaju šta znače slike u nekoj knjizi, ali se mogu na njih fokusirati; to posebno važi za lica, jarke boje i različite teksture. Pošto se bebin vid još uvek razvija, sasvim je u redu listati knjige s malo teksta ili bez teksta, ili čak čitati časopise sa slikama jarkih boja. Razumevanje reči nije svrha čitanja kada su u pitanju tako male bebe. Za bebe je čitanje važno jer mogu da slušaju glas roditelja i da se maze.

Između 4. i 6. meseca beba će možda početi da pokazuje više interesovanja za knjige. Ona će uzimati i držati knjigu, ali će je i stavljati u usta, grickati i ispuštati. Za ovaj uzrast je najbolje izabrati izdržljive knjige od vinila ili platna, koje imaju jarke boje i sadrže tekst koji se ponavlja ili pesmice.

Između 6. i 12. meseca dete počinje da shvata da slike označavaju predmete. Najznačajnije reči su nazivi onoga što bebu svakodnevno okružuje – reči kao što su „kuca“, „mama“, „tata“, „mleko“ ili „fleašica“.

Najbolje su knjige sa samo jednim predmetom ili licem po strani. Slušanje naziva predmeta koje beba prepoznaje obogaćuje njen rečnik. Kad prstićem pokazuje slike, beba pokazuje interesovanje za ono što se čita, kao i za imitiranje onoga što je pročitano, što pomaže bebi da usmeri pažnju.

Između 13. i 18. meseca bebama se mogu čitati knjige s jednom ili dve rečenice na strani. Kada od beba tražite da učestvuju tako što im postavljate pitanja kao što su „Kako kaže kuca?“ ili „Da li vidiš macu?“ ili tako što tražite da vam pokažu ono što je na slici u stvarnom životu („Gde je tvoj nos?“), to im takođe pomaže da fokusiraju pažnju. U ovom uzrastu bebi možemo pokazivati više slika stvari koje ona ne vidi svakog dana.

Isto tako, u uzrastu od 15. do 18. meseca beba možda može da odgovori na pitanje jednom rečju i treba da joj date šansu za to pitajući je „Šta je to?“. Ako odgovori, možemo obogatiti njen rečnik tako što ćemo proširiti njenu misao: „Da, auto. To je veliki zeleni auto.“

U uzrastu od 19. do 24. meseca poznata rutina čitanja je umirujuća za mnogu malu decu. Isto važi i za poznate knjige.

To nam pomaže da razumemo zašto, tu negde oko 18. meseca, deca stalno traže jednu istu knjigu i zašto vam neće dopustiti da makar malo promenite čitanje, čak ni običnih onomatopeja kao što su „mjau“ ili „brm-brm“.

Međutim, i ovo uporno ponavljanje je korisno kada je u pitanju učenje: stručnjaci misle da to pomaže deci da razumeju i upamte nove reči.

Možete iskoristiti i video klip o važnosti čitanja na ranom uzrastu:

https://www.youtube.com/watch?v=GKmYnne3_d8

Iskoristite **Informativni list 7: Saveti za čitanje** da biste roditeljima dali ideje o tome **kada, kako i šta da čitaju** bebama i maloj deci.

© UNICEF SRBIA/Szabo

6

DODATNA LITERATURA I MATERIJALI

U sledećem članku navodi se više detalja o komunikaciji s bebom i razvoju društvenih odnosa.

Murray, L. 2014. The development of children's communication in the first two years: A research overview. Perspective – NCT's Journal on preparing parents for birth and early parenthood 23, 16-20.

Preuzeto sa sajta: http://www.nct.org.uk/sites/default/files/related_documents/Murray%20The%20development%20of%20children%C2%B9s%20communication%20in%20the%20first%20two%20years-%20a%20research%20overview%20pp%2015-20_0.pdf

Ako vam treba više informacija o igri, pročitajte brošuru *Moć igre*, <http://main.zerotothree.org/site/DocServer/ThePowerofPlay.pdf;jsessionid=EB875B9F444C473720E8125035FE33FF.app248c?docID=161>, koju je objavila organizacija *Zero to Three* (www.zerotothree.org).

Živka Krnjaja: Igra u ranom detinjstvu

https://www.academia.edu/5768202/Igra_u_ranom_detinjstvu?auto=download

Dragana Pavlović Breneselović:

https://www.academia.edu/3312055/Odnosi_na_ranim_uzrastima

Ako porodice nemaju knjige kod kuće i ne mogu sebi da ih priušte, možete pokazati roditeljima kako da sami naprave knjige. Na sledećima sajtovima navode se ideje o tome kako napraviti knjigu:

- <http://www.ehow.com/ehow-crafts/blog/how-to-make-a-sensory-stimulating-book-that-your-baby-wont-want-to-put-down/>
- http://www.ehow.com/how_6216310_make-own-blank-books.html
- http://www.ehow.com/how_2077328_make-cloth-baby-book.html

Ako želite da saznate nešto više o aktivnostima i materijalima koje roditelji mogu koristiti za igru s decom, možete pretražiti sledeće sajtove i naći ideje o svakodnevnim, jednostavnim predmetima koje deca mogu koristiti za igru. Ako radite s grupama za edukaciju roditelja, možete podeliti te ideje s roditeljima i zatražiti od njih da od kuće donesu neke predmete koji se mogu koristiti tokom naredne sesije za demonstraciju zabavnih igara.

- Ideje i aktivnosti za igru s bebama. Preuzeto sa sajta: <http://theimaginationtree.com/2012/06/baby-play-ideas-and-activities-6-18.html>
- Dvadeset zabavnih aktivnosti i igara s malom decom. Preuzeto sa sajta: <http://www.kidspot.com.au/Toddler-Play-20-fun-toddler-activities-and-games+6166+25+article.htm>; <http://voices.yahoo.com/found-toys-turning-household-objects-into-fun-for-11569314.html?cat=25>
- Sedam igračaka za bebe koje možete napraviti kod kuće. Preuzeto sa sajta: <http://www.babble.com/home/homemade-toys/>
- Igranje s decom: <http://www.cyh.com/HealthTopics/HealthTopicDetails.aspx?p=114&np=122&id=1943>

Patronažne sestre iz Srbije mogu takođe koristiti štampane i video materijale sa sajta i YouTube kanala UNICEF-a:

<https://www.unicef.org/serbia/materijali>

<https://www.youtube.com/channel/UCQYrR9NUnproCeOvkQ89vaw/videos>

7

REZIME KLJUČNIH INFORMACIJA

Bebe se rađaju spremne za društvenu interakciju i neverovatno su vešte u iniciranju i održavanju veze s roditeljima i starateljima. Jedna od vaših uloga je da pomognete očevima i majkama da razumeju da komunikacija s bebom počinje i pre njenog rođenja te da su bebe društvene i da traže interakciju sa osobama iz okruženja. Roditelji mogu naučiti da „oslušuju” bebe i sinhronizuju sopstvene interakcije sa bebinim signalima. Oni to mogu započeti tako što će imitirati bebine izraze lica i glasove koje beba pravi. Bebe za komunikaciju i interakciju koriste i pokrete tela, posmatranje i oglašavanje.

Interakcije sa bebom koje su brižne, usmerene ka zadovoljavanju njenih potreba, recipročne, pune poštovanja prema bebama i maloj deci doprinose njihovom sveukupnom razvoju, kao i razvoju mozga, a jačaju i vezu roditelja/staratelja s njima. Očevi i majke mogu na različite načine da učine da takve interakcije budu pozitivne: pokazivanje ljubavi; interakcija, a ne samo pričanje detetu; prilagođavanje ponašanju deteta; hvaljenje onoga što dete radi; pomaganje detetu da usmeri pažnju; pomaganje detetu da razume svet koji ga okružuje; pomaganje detetu da proširi svoja iskustva; pomaganje detetu da nauči pravila, ograničenja i vrednosti.

Kako dete raste, roditelji mogu da mu pomognu da bolje razume svet koji ga okružuje i da proširi svoja iskustva tako što će ostvarivati interakciju s njim birajući aktivnosti koje ga podstiču da više govori i postavljajući mu „otvorena” pitanja o tome šta dete misli o nečemu ili povezujući prethodna iskustva sa sadašnjim.

Igranje s decom je jedan od načina na koji roditelji mogu razvijati interakcije koje su prijatne i zanimljive. Igra je stimulativna i za decu i za roditelje i pomaže roditeljima da bolje upoznaju dete. Igra doprinosi sveukupnom razvoju deteta, a deca čiji se roditelji igraju s njima postižu bolji uspeh u školi.

Igranje s detetom i podsticanje njegove igre ne zahteva skupe igračke. U kući ima mnogo predmeta sa kojima deca vole da se igraju, uključujući naravno i njihove roditelje. Nestrukturirani materijali stimulišu maštu i kreativnost male dece. Uloga odraslih je da se postaraju da okruženje i materijali budu bezbedni, kao i da budu podesni za uzrast deteta kako bi ono moglo njima nesmetano da se igra i istražuje.

Tokom patronažnih poseta možete saopštiti očevima, majkama i drugim starateljima da je pričanje s malim detetom veoma važno. Roditelji treba da razumeju da treba da razgovaraju s detetom, da ga slušaju i da ga podstiču da govori kako bi podsticali njegov razvoj, kao i da nije nikad prerano početi s tim. Pričanje, slušanje i recipročna interakcija treba da budu prisutni od samog početka, još dok dete ne ume da govori, kroz razmenu dodira, izraza lica i glasova.

Čitanje bebama i maloj deci doprinosi njihovom sveukupnom razvoju. To treba da bude prijatna aktivnost, kao i vreme kada se oseća ljubav. Knjige koje su prilagođene bebama treba da sadrže šarene slike. Kako deca rastu, ona sve više vole da dodiruju knjige pa treba birati knjige od platna ili čvršćeg kartona, odnosno voodootporne knjige (za kupanje).

Ako porodice nemaju knjige kod kuće, mogu da ih pozajme iz biblioteke, da ih kupuju u marketima ili prodavnicama polovne robe ili da prave sopstvene knjige.

Vi imate snagu i mogućnost da pomognete očevima, majkama i drugim starateljima da razumeju kako se ljubav prema bebama i maloj deci na najbolji način pokazuje tako što se s njima provodi vreme, što se igra s njima, što im se priča i čita. Najdragoceniji poklon koji roditelji mogu da daju svom detetu jeste kvalitetno vreme koje bebe, mala deca i roditelji provode zajedno obavljajući razne prijatne aktivnosti u atmosferi ispunjenoj ljubavlju.

8

DODATAK

INFORMATIVNI LIST 1: PRAVILA, OGRANIČENJA I VREDNOSTI

Neki od načina da pomognete detetu da stekne kontrolu:

- učinite dom bezbednim mestom za igru i istraživanje,
- opasne i vredne predmete držite van domašaja deteta,
- pomozite detetu da nauči da planira aktivnosti korak po korak,
- ponudite detetu različite mogućnosti i pustite ga da samo izabere (mogućnosti treba da odgovaraju uzrastu deteta, npr. tokom zime omogućite mu da izabere jedan od dva topla kompleta),
- nežno usmeravajte dete dajući mu predloge, ukazujući mu na to šta može da uradi i opisujući te opcije,
- fokusirajte se na ono što dete treba da uradi, a ne na ono što ne treba; na primer, recite „Lepo pomazi macu“ umesto „Nemoj da udariš macu!“.

Neki od načina da pomognete detetu da nauči da se kontroliše:

- postavite jasna ograničenja, uz nekoliko jednostavnih pravila,
- na vreme dajte detetu potrebne informacije,
- kad detetu kažete „ne“, objasnite mu zašto ste to rekli,
- budite dosledni do kraja,
- pokažite detetu da cenite njegove uspehe,
- dajte detetu priliku da ispravi ono što je pogrešilo.

Deca uče kako da se kontrolišu i šta su prave vrednosti tako što gledaju druge:

- dajte detetu dobar primer – živite onako kako njemu govorite da treba da se ponaša, na primer, nemojte vikati na dete,
- ostanite smireni i zadržite kontrolu nad sobom; što ste vi smireniji i što više kontrolišete svoje ponašanje, to su veće šanse da će vaše dete imitirati vaše ponašanje.

Sledeće informacije su preuzete iz: Međunarodni programi za razvoj deteta i SZO, 1997. Osam smernica za pozitivne interakcije. *Program za mentalno zdravlje: Unapređenje interakcije majke i deteta u cilju unapređenja psihosocijalnog razvoja deteta*. Oslo i Ženeva: Međunarodni programi za razvoj deteta i Svetska zdravstva organizacija.

INFORMATIVNI LIST 2: KAKO NAUČITI BEBU DA GOVORI

Učenje govora je proces koji počinje odmah po rođenju, čim beba počne da se sreće s različitim glasovima. Do druge godine većina beba ima veliki rečnik i može da sastavlja rečenice kako bi izrazila svoje potrebe i ideje. Pogledajmo kako se taj proces odvija i šta vi možete da učinite kako biste podstakli bebu da komunicira.

Od rođenja do trećeg meseca beba sluša vaš glas. Ona guče, guguće i pokušava da imitira glasove koje vi izgovarate. Pomozite joj da nauči kako glasovi lepo zvuče:

- Pevajte bebi. To možete raditi čak i pre nego što se beba rodi! Beba će vas čuti.
- Pričajte bebi. Pričajte s drugima kada je beba u blizini. Beba neće razumeti šta govorite, ali će joj se svideti vaš glas i osmeh. Uživajte da sluša i gleda i druge ljude.
- Planirajte periode tišine. Bebama je potrebno vreme kada će brbljati i igrati se u tišini bez zvuka koji dopire iz TV-a ili radija, odnosno bez neke druge buke.

Od trećeg do šestog meseca beba uči kako ljudi razgovaraju jedni s drugima. Evo kako ćete joj pomoći da progovori:

- Držite bebu blizu tako da može da vas gleda u oči. Pričajte joj i osmehujte se.
- Imitirajte glasove koje beba pravi kad brblja.
- Ponovite reč ako primetite da beba pokušava da imitira ono što ste rekli.

Između šestog i devetog meseca beba se igra glasovima. Neki od tih glasova zvuče kao reči, npr. kao „baba” ili „tata”. Beba se osmehuje kad čuje veseo glas, a plače ili izgleda tužno kad čuje ljutit glas. Pomozite bebi da razume reči (čak i ako još uvek ne može da ih izgovori):

- Igrajte igre kao što su „ku-ku!” ili „taši, taši, tanana”. Pomozite joj da pomera šake u ritmu pesmice.
- Dajte bebi igračku i kažite joj nešto o toj igrački, npr. „Pipni da vidiš kako je meda mekan”.
- Donesite bebu ispred ogledala da može da se vidi i pitajte je: „Ko je to?” Ako ne odgovori, izgovorite bebino ime.

Između devetog i dvanaestog meseca beba počinje da razume jednostavne reči. Zaustavlja se i pogleda vas ako kažete „no-no”. Ako neko pita: „Gde je mama?”, beba će vas potražiti pogledom. Pokazaće prstom, ogłosiće se i pokretima tela će vam „reći” ono što želi, na primer, možda će vas pogledati i podići ruke kako bi vam pokazala da želi da je podignete ili će vam možda dati igračku kako bi vam stavila do znanja da želi da se igra. Bebi možete pomoći da „govori” kada joj pokažete kako da maše na rastanku („pa-pa”).

(Napomena: Ove informacije su preuzete sa sajta <http://www.zerotothree.org/child-development/early-language-literacy/helping-learn-to-talk.html?referrer=https://www.google.com/> i prilagođene su, nakon dobijanja dozvole, na osnovu teksta *Learning Link: Helping Your Baby Learn to Talk*. Autori: C.E. Morrisset Huebner i P. Lines, 1994, Vašington, D.C.: Ministarstvo prosvete SAD, Kancelarija za prosvetna istraživanja i unapređenje prosvete).

INFORMATIVNI LIST 3: KAKO RAZGOVARATI SA DECOM UZRASTA OD 1 DO 3 GODINE

Između petnaestog i osamnaestog meseca dete koristi složenije gestove za komunikaciju s vama i nastavlja da bogati svoj rečnik. Možda će vas uhvatiti za ruku, odvesti vas do police s knjigama, pokazati knjigu i reći „giga“ ako želi da vam kaže: „Hoću da mi čitaš knjigu“. Pomozite detetu da priča s vama:

- Kažite mu „Pokaži mi svoj nos“. Onda pokažite svoj nos. Dete će uskoro pokazati svoj nos. Uradite isto s nožnim prstima, prstima na rukama, ušima, očima, kolenima itd.
- Sakrijte igračku dok dete gleda šta radite. Pomozite detetu da je nađe i zajedno se radujte.
- Pričajte o nekom predmetu s detetom kada vam ono pokaže nešto ili vam nešto da. „Dao/dala si mi knjigu. Hvala! Gledaj sliku, beba kotrlja loptu“.

Između dvanaestog i petnaestog meseca bebe počinju da koriste reči. To podrazumeva i korišćenje istih glasova na dosledan način za identifikaciju nekog predmeta, npr. „pipi“ kada misle na bočicu ili „oda“ kada misle na vodu. Mnoge bebe koriste jednu ili dve reči, a razumeju 25 ili više reči. Dete će vam dati igračku ako je zatražite. Ono i bez reči može nešto da vam zatraži – pokazujući nešto, posežući za nečim ili posmatrajući nešto i brbljajući. Pomozite detetu da izgovara reči koje zna:

- Pričajte mu o predmetima koje koristite, kao što su „šolja“, „sok“, „lutka“. Dajte detetu dovoljno vremena da ih izgovori.
- Osmehujte se ili tapšite kada dete imenuje stvari koje vidi. Recite nešto o tome, npr. „Vidiš kucu. Tako je veelika! Vidi kako maše repom“.
- Pričajte o onome o čemu dete najviše želi da priča. Dajte mu vremena da vam sve ispriča o tome.
- Pitajte ga o onome što radite svakog dana – „Koju majicu ćeš danas obući?“, „Da li želiš mleko ili sok?“
- Proširujte ono što dete kaže. Ako kaže „lopta“, vi recite „To je tvoja velika crvena lopta“.
- Počnite da se igrate igre pretvaranja s omiljenom lutkom ili plišanom životinjom deteta. Uključite je u razgovore i igru. „I Paja želi da se igra. Da li on može da kotrlja loptu s nama?“

Između osamnaestog meseca i dve godine beba može da sledi uputstva i počinje da sastavlja reči, npr. „auto ide“ ili „hoće sok“. Takođe počinje da se igra pretvaranja; ta igra podstiče razvoj jezičkih veština. Podstaknite razvoj veština komunikacije kod deteta:

- Pitajte dete da vam pomogne, na primer, zatražite od deteta da stavi svoju šolju na sto ili da vam donese svoju cipelu.
- Naučite dete da peva i recituje jednostavne pesmice. Čitajte detetu. Zatražite da vam nešto pokaže i kaže vam šta vidi.
- Podstičite dete da priča s prijateljima i članovima porodice, npr. da im priča o novoj igrački.
- Igrajte se igre pretvaranja s detetom. Možete da pričate preko telefona igračke, da hranite lutke ili organizujete žurku s plišanim igračkama.

Između druge i treće godine jezičke veštine deteta se razvijaju neverovatnom brzinom. Dete vezuje više reči i pravi proste rečenice, npr. „Mama ide pa-pa“ i može da odgovori na jednostavna pitanja, npr. „Gde ti je meda?“ Do 36. meseca može da odgovori na komplikovanija pitanja, npr. „Šta radiš kad si gladan?“ Sve više se igra pretvaranja, glumi izmišljene scene, npr. odlazak na posao, popravljanje autića, briga o „porodici“ (lutke, plišane životinje).

Pomozite detetu da sve nove reči stavi u jednu rečenicu i naučite ga nešto što je važno znati:

- Naučite dete da kaže ime i prezime.
- Pitajte dete koliko ima stvari koje vam pokaže, koje su veličine, kakvog su oblika.
- Postavljajte „otvorena“ pitanja na koja se ne može odgovoriti sa „da“ ili „ne“. To deci pomaže da razviju sopstvene ideje i da nauče da ih izražavaju. Ako su u pitanju igračke crvići, možete da kažete: „Kako se migolje ti debeli crvići! Koliko ih ima? Kuda idu?“ Sačekajte, gledajte i slušajte šta će dete odgovoriti. Ako treba, možete sugerisati odgovor: „Vidim ih pet. Da li idu u park ili u prodavnicu?“
- Zatražite od deteta da vam ispriča priču iz omiljene knjige, npr. „Šta se desilo sa ona tri praseta?“ Čitanje stimuliše razvoj jezičkih veština. Odvedite ga da sluša javno čitanje priča u obližnjoj biblioteci, ako takva mogućnost postoji. Malo dete uživa u deljenju knjiga s vama, kao i s vršnjacima.
- Često se igrajte igara pretvaranja s detetom. Oživljavanje likova iz priča i igranje uloga stvara mnogo prilika za korišćenje i učenje reči.
- Ne zaboravite u čemu je dete ranije uživalo. Na primer, vašem detetu je još uvek potrebno da provodi neko vreme u tišini. To se ne odnosi samo na spavanje. Isključite TV i radio i pustite dete da se igra, da peva ili da razgovara s vama u tišini.

(Napomena: Ove informacije su preuzete sa sajta <http://www.zerotothree.org/child-development/early-language-literacy/helping-learn-to-talk.html?referrer=https://www.google.com/> i prilagođene su, nakon dobijanja dozvole, na osnovu teksta *Learning Link: Helping Your Baby Learn to Talk*. Autori: C.E. Morrisset Huebner i P. Lines, 1994, Vašington, D.C.: Ministarstvo prosvete SAD, Kancelarija za prosvetna istraživanja i unapređenje prosvete).

INFORMATIVNI LIST 4: INFORMACIJE O BEZBEDNOSTI IGRAČAKA I IGRE

Preuzeto sa sajta <http://www.toyshopuk.co.uk/safety/>.

- **Veličina igračke**

Što se tiče bezbednosti igračaka, rizične su i igračke koje su prevelike i igračke koje su premale. Pre svega, treba proveriti da li postoji opasnost od gušenja. Bebama i maloj deci ne treba davati igračku koja je manja od njihovih usta (ili ima delove koji se odvajaju, a koji su manji od njihovih usta). Takođe, igračke kao što su bicikli i druge igračke koje se koriste za igru napolju, a koje su prevelike za dete, lako mogu dovesti do nepotrebnih nezgoda i padova.

- **Prilagođenost uzrastu**

Iako se oznaka upozorenja u vezi sa uzrastom deteta stavlja da ukaže na to koje su igračke podesne za decu mlađu od 3 godine, a koje nisu, deca se razvijaju različitom brzinom pa je važno uzeti u obzir i konkretne sposobnosti vašeg deteta. Uvek budite prisutni kad se dete igra balonima, bilo da su naduvani ili nisu.

- **Oštre ivice**

Važno je da se igračke redovno proveravaju kako biste bili sigurni da na njima nema odlomljenih delova ili oštih ivica na koje bi dete moglo da se povredi.

- **Čistoća**

Iako je to posebno važno za bebe i malu decu koja često grickaju i sisaju svaku igračku koju im date, takođe je izuzetno važno čistiti igračke koje se koriste napolju (kao što su trotineti, bicikli i ljuljaške).

- **Urednost**

Svima nam se često čini da je besmisleno da slažemo igračke koje su rasturene po celoj sobi kad znamo da će već sutradan opet biti pobacane svuda po podu, ali na igračke se vrlo lako možete soplesti tako da ih treba odlagati na svoje mesto. Takođe, postarajte se da ne čuvate igračke na mestima gde bi dete moglo da se povredi dok pokušava da ih nađe (npr. na visokoj polici).

INFORMATIVNI LIST 5: IGRAČKE I IGRE ZA RAZLIČITE UZRASTE I FAZE RAZVOJA

Odojčad (<http://school.familyeducation.com/games/growth-and-development/38382.html>)

Igre	Igračke
Deca u istraživanju sveta koji ih okružuje koriste svoje telo, koje je u neprestanom kretanju.	Vrteške za krevetac
Učestvovanje u jednostavnim društvenim interakcijama sa osobama iz okruženja uz učenje kontrole u igri.	Zvečke Igračke s točkovima Igračke za građenje i slaganje Ogledala koja se ne mogu polomiti
Prepoznavanje, istraživanje i kontrolisanje predmeta, prizora, zvukova, tekstura i ukusa.	Plišane životinje i lutke koje se mogu prati Platnene, kartonske i vodootporne knjige
Istraživanje i ovladavanje delovima tela, kao i učenje kako se oni koriste.	(Pokušajte da izbegnete elektronske igračke koje rade nešto što bebe ne razumeju ili ne mogu da kontrolišu.)
Učenje kako da se dobiju željene reakcije od ljudi i predmeta.	

Mala deca (<http://school.familyeducation.com/games/growth-and-development/38382.html>)

Igre	Igračke
Uživanje u fizičkoj aktivnosti zahvaljujući novostečenoj sposobnosti kretanja u okruženju.	Igračke koje se guraju, tj. vuku Kocke
Istraživanje odnosa između predmeta i načina njihovog kontrolisanja.	Razne lopte i loptice Play Doh ili neki drugi plastelin i jednostavni alati (drveni štapići i roleri)
Proširivanje razumevanja nepromenljivosti predmeta, npr. igra žmurke.	Slikovnice Kantice, lopatice, sito i drugi predmeti za igranje s peskom i vodom
Deca počinju da vide sebe kao deo zajednice i razvijaju veštine učešća, a naročito jezičke veštine.	Igračke i rekviziti za „glumu“, npr. marame, šeširi, autići, telefon igračka, plišane životinje i lutke bebe Velike slagalice s drškama
Rad na korišćenju simbola i pretvaranju u nekoj igri.	Mala penjalica (struktura koja se može menjati je najzahvalnija)

Dobre igračke za malu decu po uzrastu i prema dostignutoj fazi razvoja(preuzeto sa sajta <http://www.naeyc.org/toy>)

Uzrast	Dobre igračke
Igračke za male bebe – od rođenja do 6 meseci Bebe vole da posmatraju ljude, da ih prate pogledom. Obično najviše vole da gledaju lica i jarke boje. Bebe umeju da posežu za nečim, fascinira ih ono što mogu da urade rukama i nogama, podižu glavu, okreću glavu prema izvoru zvuka, stavljaju stvari u usta i još mnogo toga!	Stvari koje mogu da se dosegnu, drže, sisaju, tresu, kao i da prave buku – zvečke, veliki prstenovi, igračke koje mogu da se stiskaju, igračke koje bebi pomažu pri nicanju zuba, mekane lutke, lopte različitih tekstura, knjige od vinila i kartona Ono što može da se sluša – knjige sa dečjim pesmicama i pesmama, snimci uspavanki i jednostavnih pesama Ono što može da se gleda – slike lica koje su okačene na mesta gde beba može da ih vidi i ogledalo koje se ne može polomiti
Igračke za veće bebe – 7 do 12 meseci Veće bebe vole da se pokreću – obično se valjaju, sede, brzo puze, poskakuju, podižu se na noge i stoje. Razumeju svoje ime i druge uobičajene reči, mogu da identifikuju delove tela, da pronađu sakrivene predmete, kao i da stavljaju stvari u posude i vade ih odatle.	Stvari s kojima se mogu igrati igre pretvaranja – lutke bebe, krpene lutke, plastična i drvena vozila s volanima, igračke za vodu Stvari koje se mogu ubacivati u nešto i vaditi – plastične činije, velike perle, lopte, igračke za slaganje Stvari koje se mogu ređati – velike meke kocke i drvene kocke Stvari čija manipulacija zahteva korišćenje velikih mišića – velike lopte, igračke koje se guraju i vuku, niski i mekani predmeti preko kojih se može puzati
Igračke za jednogodišnjake Jednogodišnjaci su u pokretu! Obično mogu da hodaju bez padanja, pa čak i da se penju uz stepenice. Uživaju u slušanju priča, izgovaraju prve reči i mogu da se igraju pored druge dece (ali još uvek ne SA njima!). Vole da eksperimentišu, ali im je neophodan nadzor odraslih da bi bili bezbedni.	Kartonske knjige s jednostavnim ilustracijama ili fotografijama pravih predmeta Snimci pesama i dečjih pesmica, jednostavne priče i slike Stvari od kojih se nešto može napraviti – široki netoksični perivi markeri, voštane boje i veliki papir Stvari uz koje se može igrati igra pretvaranja – telefoni igračke, lutke i kreveti za lutke, kolica za bebe, rekviziti za prerađivanje (marame, tašnice), krpene lutke, plišane igračke, plastične životinje, plastična i drvena „realistična“ vozila Stvari od kojih se nešto može sagraditi – kartonske i drvene kocke (mogu biti manje od onih koje koriste bebe – 5 do 10 cm) Stvari za čiju manipulaciju moraju da se koriste veliki i mali mišići – slagalice, velike izbušene table, igračke s delovima koji nešto rade (brojčanik, prekidač, kvaka, poklopac), velike i male lopte

Igračke za dvogodišnjake (malu decu)

Mala deca brzo uče jezik i imaju određeni osećaj za opasnost, ali ipak izvode mnogo fizičkih „testova”: skaču s visine, penju se, vise na rukama, valjaju se i igraju se grubih igara. Imaju dobru kontrolu nad šakama i prstima i vole da manipulišu malim predmetima.

Stvari za rešavanje problema – drvene slagalice (od 4 do 12 delova), kocke koje se sastavljaju, predmeti koji se sortiraju (po veličini, obliku, boji, mirisu), stvari s kukama, dugmićima, kopčama i drikerima

Stvari koji se koriste pri igri pretvaranja i za građenje – kocke, manje (i čvršće) transportne igračke, setovi za građenje, mali nameštaj (prilagođen veličini deteta – kuhinjski servisi, stolice, hrana za igranje), odeća za prerusavanje, lutke s aksesoarima, krpe lutke, igračke za igru s peskom i vodom

Stvari pomoću kojih se nešto stvara – veliki netoksični perivi markeri i bojice, velike četkice za slikanje i boje za slikanje prstima, veliki papir za crtanje i slikanje, obojeni kolaž papir, dečje makaze s tupim vrhovima, tabla i velika kređa, ritmički instrumenti

Slikovnice s više detalja nego što je to slučaj kod knjiga za mlađu decu

CD i DVD plejeri s raznovrsnom muzikom (naravno, to mogu da budu i gramofoni i kasetofoni)

Stvari za čiju manipulaciju moraju da se koriste veliki i mali mišići – velike i male lopte za šutiranje i bacanje, igračke na kojima se deca mogu voziti (ali ne i tricikli dok dete ne napuni 3 godine), tuneli, niske penjalice koje imaju mekani materijal ispod, igračke kojima se može lupati i udarati (npr. čekić igračka)

INFORMATIVNI LIST 6: IGRANJE PREDMETIMA IZ DOMAĆINSTVA

Brown, N. (2002) *Moć igre: Strategija za ispunjavanje razvojnih i potreba za učenjem male dece*. UNICEF

Ovo je spisak materijala koji se mogu naći u kući i aktivnosti koje se mogu sprovoditi kod kuće. Ovo je prikladno su za stariju odojčad i malu decu. Ponesite uzorke da ih pokažete roditeljima kad idete u kućne posete. Roditeljima čak možete pokazati i kako da naprave neke od tih predmeta. Deci ovog uzrasta često su najinteresantniji upravo jeftini i pristupačni materijali.

- Meke igračke od platna
- Plastični predmeti – činije, kašike, poklopci
- Igračke koje se vuku – zalepite vrpce na malu kutiju
- Igračke koje se guraju i vuku, sa toččićima
- Tuneli od platna – čaršavi prebačeni preko stolica i stočića
- Vrteška za krevetac napravljena od šarenog papira i izrezanih delova rolne od kuhinjskog ubrusa, koja visi iznad kreveta
- Velike kutije u koje je bila upakovana neka hrana (neke su otvorene, a neke zatvorene selotejpom)
- Mali tobogani
- Knjige za malu decu od platna – zašijte parčiće materijala i netoksičnim markerima nacrtajte jednostavne slike
- Laminirane fotografije ili fotografije pokrivene providnom plastikom – poznati ljudi, porodica, ljubimci, životinje
- Igrice „Ku-ku!“ – naizmenično skrivanje i pokazivanje lica i predmeta
- Stvari koje prave buku / muzički instrumenti – lupanje o šerpe, bubnjeve, prevlačenje prstiju po češlju i sl.
- Muzički šejkeri koji prave različite zvuke – stavite različite količine školjki ili šljunka u konzerve s plastičnim poklopcima (zalepite poklopce radi bezbednosti)
- Krpene lutke – napravite krpene lutke od čarapa i našijte dugmiće kao oči
- Papir (stari) koji može da se cepa i gužva
- Kalemovi (stari i prazni) – išmirglajte ih da biste napravili igračke koje se ređaju
- Prostor za puzanje – čist, bezbedan, udoban
- Igre s vodom – velike plastične kante, plastične boce, plastične činije, sušeri, sapun
- Lopte od sušera ili lopte punjene starim čarapama – za vežbanje bacanja i hvatanja, po mogućstvu i velike korpe koje bi bile „koševi“
- Čebad i platno – za igru žmurke
- Igre uparivanja – uparivanje setova komadića obojenog papira, platna, starih tapeta
- Igre uparivanja oblika – isecite komplete istih geometrijskih oblika
- Rekviziti za igru pretvaranja – stara odeća za prerađivanje, šeširi, platno, stari kuhinjski predmeti (činija, kašika, šerpa), telefon igračka, lutke bebe

- Igre sortiranja – kolekcije većih predmeta (koji se ne mogu progutati), npr. školjke, veliki komadi obojenog kartona itd. za igranje igre „sastavi iste predmete”
- Slagalice – uzmite neku jednostavnu sliku iz časopisa i zalepite je na parče kartona, a zatim isecite sliku na 3 ili 4 dela i dajte je detetu da je sastavi
- Male kutije – zatvorene selotejpom, za igre građenja
- Torba iznenađenja – igra za imenovanje i prepoznavanje tekstura (stavljajte po jedan predmet u torbu iznenađenja i dajte detetu torbu da je opipa i pogodi šta je unutra)
- Igre s peskom i vodom – pesak može biti suv ili pomešan s vodom
- Nabavite kašike, lopatice, kantice, plastične posudice, levke i cediljke, ako su na raspolaganju
- Igračke koje se voze – tricikli; uzmite pravougaonu dasku i pričvrstite točkiće na nju kako bi dete moglo da je pomera nogama
- Lutke – kupljene ili napravljene kod kuće

© UNICEF SRBIJA / Szabo

INFORMATIVNI LIST 7: SAVETI ZA ČITANJE

Čitajte naglas bebama po nekoliko minuta, ali činite to redovno. Ne brinite ako ne završite čitanje knjižice – fokusirajte se na stranice u kojima vi i vaša beba uživajte.

- Pokušajte da odvojite vreme za čitanje svakog dana, npr. pre popodnevno ili večernjeg odlaska na spavanje. Pored toga što ćete oboje uživati da se mazite pre spavanja, olakšaćete sebi život tako što ćete uspostaviti rutinu. To će vam pomoći da smirite bebu i naučite je kada da očekuje vreme odlaska na spavanje.
- Kad se mazite dok čitate bebi, to joj pomaže da se oseti bezbedno, toplo i povezano s vama.
- Knjige za bebe treba da sadrže jednostavan tekst koji se ponavlja, kao i jednostavne slike. Tokom prvih nekoliko meseci života dete samo voli da čuje vaš glas pa mu možete čitati skoro bilo šta, a naročito knjige koje imaju pevljiv ili ritmičan tekst. Kako beba postaje sve zainteresovanija da gleda stvari, birajte knjige s jednostavnim slikama koje su prikazane na jednobožnim pozadinama.
- Kad dete počne da radi stvari kao što su sedenje u kadi ili jedenje prstima, nađite jednostavne priče o svakodnevnoj rutini, npr. o pripremama za spavanje ili za kupanje. Kad dete počne da govori, birajte knjige u kojima se od bebe traži da ponavlja jednostavne reči ili fraze.
- Čitajte izražajno, podižući i spuštajući ton po potrebi ili koristeći različite glasove za različite likove.
- Ne morate pratiti tekst doslovce. Povremeno se zaustavljajte i postavljajte pitanja ili dajte poneki komentar u vezi sa slikama ili tekстом („Gde je maca? Evo je! Kakva slatka crna maca.“). Dete možda još uvek ne može da vam odgovori, ali tako se postavljaju temelji da bi kasnije to moglo da čini.
- Knjige s ogledalima i različitim teksturama (naborane, meke ili od materijala koji grebe) takođe su odlične za ovu uzrasnu grupu, kao i sklopive knjige koje se mogu podupreti ili knjige sa skrivenim prozorima koji se otvaraju. Bebe lakše okreću stranice knjiga od kartona, a knjige od vinila ili platna mogu da se nose svuda, čak i u kadu. Bebe svih uzrasta vole foto-albume sa slikama ljudi koje poznaju i vole. A svaka beba treba da ima jednu zbirku dečjih pesmica!
- Bebe vole ponavljanje i tako uče pa je zato u redu da iste knjige čitate nebrojeno puta. Kada to činite, svaki put određeni deo pročitajte s istim naglašavanjem, kao što biste radili u nekoj poznatoj pesmi.
- Kako beba raste, podstičite je da dodiruje knjigu ili da drži izdržljivije knjige od vinila, platna ili kartona. Nemojte je podsticati da gricka knjigu, ali ako je ipak stavi u usta, naučiće nešto o knjizi – otkriće kakvog je ukusa i da nije za jelo!
- Jedan od najboljih načina da se postarate da vaš mališan izraste u čoveka koji voli da čita jeste da imate knjige u kući. Kad beba dovoljno poraste da može da otpuzi do korpe s igračkama i da izabere jednu, obavezno stavite i neke knjige u tu korpu.
- Pored knjiga koje imate, pozajmite i neke knjige iz biblioteke. Ponekad biblioteke organizuju javno čitanje priča samo za bebe i malu decu. Ako u kraju nemate biblioteku, možete se povezati s drugim majkama i razmenjivati dečje knjige. Ne zaboravite da izaberete i knjigu za sebe dok ste tamo. Čitanje iz zadovoljstva je još jedan od načina da postanete čitalački uzor svojoj bebi.

Prilagođeni tekst preuzet je sa sajta

http://kidshealth.org/parent/growth/learning/reading_babies.html#a

Možete iskoristi i ovu infografiku – <https://www.pinterest.com/catebohn/infographics/>

Prevod infografike se nalazi u posebnom dokumentu.

SARADNICI

Dawn Tankersley

Specijalista za programe

International Step by Step Association (ISSA), Holandija

Adrienne Burgess

Glavni izvršni direktor i rukovodilac istraživačkog odeljenja

Institut za očinstvo, Velika Britanija

Zorica Trikić

Viši rukovodilac programa

International Step by Step Association (ISSA), Holandija

Bettina Schwethelm

Specijalista za razvoj i zdravlje u ranom detinjstvu

Kancelarija UNICEF-a za region Centralne i Istočne
Evrope i Zajednice nezavisnih država (CEE/CIS)

REFERENCE

A guide to General Comment 7: Implementing child rights in early childhood. (2006).

<http://www.crin.org/en/library/publications/guide-general-comment-7-implementing-child-rights-early-childhood>

Allen, Sarah PhD and Daly Kerry, PhD(May 2007). Father Involvement Research alliance: The Effects of Father Involvement: An Updated Research Summary of the Evidence *University of Guelph*

http://www.fira.ca/cms/documents/29/Effects_of_Father_Involvement.pdf

<http://babycentre.co.uk>

Balmain, M. (2002). Age-by age guide to reading to your baby. *American Baby*. Retrieved at

<http://www.parents.com/baby/development/intellectual/age-by-age-guide-to-reading-to-your-baby/>

Benaroch, R. (2013). Baby talk: Communicating with your baby. Retrieved at

<http://www.webmd.com/parenting/baby/infant-development-9/baby-talk>

<http://bestbeginnings.org.uk>

Brown, N. (2002) *The Power of Play: A Strategy to Meet the Developmental and Learning Needs of Young Children*. UNICEF.

Child development Institute. <http://childdevelopmentinfo.com/child-development/play-work-of-children/pl5/>

Copple, C., & Bredekamp, S. (Eds.). (2009). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8* (3rd ed.). Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.

Fatherhood Institute (2014) <http://www.fatherhoodinstitute.org/wp-content/uploads/2014/11/Making-the-most-of-fathers-to...-Support-children's-early-learning.pdf>

<http://www.fatherhoodinstitute.org/wp-content/uploads/2014/11/Making-the-most-of-fathers-to...-Support-children's-early-learning.pdf>

<http://www.fatherhoodinstitute.org/2014/fi-research-summary-fathers-impact-on-young-childrens-language-and-literacy/>

Hart, B. and Risley, T. (2003) *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. Brookes Publishing.

Health Topics: *Play with children*. <http://www.cyh.com/HealthTopics/HealthTopicDetails.aspx?p=114&np=122&id=1943>

International Child Development Programmes/WHO (1997). *Program on mental health: Improving mother/child interaction to promote better psychosocial development in children*. Oslo and Geneva: International Child Development Programmes and World Health Organization.

Kidshealth.org. Reading books to babies. Retrieved on March 20, 2015 at http://kidshealth.org/parent/growth/learning/reading_babies.html#

LBHounslow (2010, July 16) *The pyramid of speech and language development*. Retrieved at <https://www.youtube.com/watch?v=5Z0rvMbLP2o>

Murray, L. 2014. The development of children's communication in the first two years: A research overview. Perspective – NCT's Journal on preparing parents for birth and early parenthood 23, 16-20. Retrieved at http://www.nct.org.uk/sites/default/files/related_documents/Murray%20The%20development%20of%20children%20communication%20in%20the%20first%20two%20years-%20a%20research%20overview%20pp%2015-20_0.pdf

NAYEC: What the research says: Gender-typed toys. Retrieved at <http://www.naeyc.org/content/what-research-says-gender-typed-toys>

Parenting Counts: Parentingcounts.org. <http://www.parentingcounts.org>

Raising Children: Raisingchildren.net.au. <http://www.raisingchildren.net.au>

Trevarthen, C. (2010). What is it like to be a person who knows nothing? Defining the active intersubjective mind of a newborn human being. *Infant and Child Development, Special Issue*.

United Nations Committee on the Rights of the Child, United Nations Children's Fund, and Bernard van Leer Foundation. 2006. *A guide to General Comment 7: Implementing child rights in early childhood*. The Hague: Bernard van Leer Foundation. Retrieved at <http://www.crin.org/en/library/publications/guide-general-comment-7-implementing-child-rights-early-childhood>

U.S. Consumer Product Safety Commission. Publication 281. Think toy safety. <http://www.cpsc.gov/PageFiles/122476/281.pdf>

Wave Trust. (2013). *Conception to age 2: the age of opportunity*. Retrieved at http://www.wavetrust.org/sites/default/files/reports/conception-to-age-2-full-report_0.pdf

World Health Organization. (2012). Care for child development participant manual. Geneva: World Health Organization. Retrieved at [http://www.unicef.org/earlychildhood/files/3.CCD - Participant Manual.pdf](http://www.unicef.org/earlychildhood/files/3.CCD_-_Participant_Manual.pdf)

Wave Trust (2013). Tackling the Roots of Disadvantage – Conception to age 2 – the age of opportunity. http://www.wavetrust.org/sites/default/files/reports/conception-to-age-2-full-report_0.pdf

Zerotothree.org. <http://www.zerotothree.org>

<http://main.zerotothree.org/site/DocServer/ThePowerofPlay.pdf;jsessionid=EB875B9F444C473720E8125035FE33FF.app248c?docID=161>

